

TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOL

Majandusteaduskond

Ärikorralduse instituut

Kerli Tolk

**E-RESIDENTSUSE PROGRAMMIGA KAASNEVAD
RAHAPESURISKID JA NENDE VÕIMALIKUD
MAANDAMISMEETMED**

Magistritöö

Õppekava TARM, peeriala majandusarvestus

Juhendaja: lektor Iivi Maspanov, MSc

Tallinn 2019

Deklareerin, et olen koostanud töö iseseisvalt ja olen viidanud kõikidele töö koostamisel kasutatud teiste autorite töödele, olulistele seisukohtadele ja andmetele, ning ei ole esitanud sama tööd varasemalt ainepunktide saamiseks. Töö pikkuseks on 9822 sõna sissejuhatusest kuni kokkuvõtte lõpuni.

Kerli Tolk

(allkiri, kuupäev)

Üliõpilase kood: 176555TARM

Üliõpilase e-posti aadress: kerlitolk21@gmail.com

Juhendaja: Iivi Maspanov, MSc:

Töö vastab kehtivatele nõuetele

.....

(allkiri, kuupäev)

Kaitsmiskomisjoni esimees:

Lubatud kaitsmisele

.....

(nimi, allkiri, kuupäev)

SISUKORD

LÜHIKOKKUVÕTE	3
SISSEJUHATUS	4
1. RAHAPESU TÕKESTAMINE.....	6
1.1. Rahapesu olemus	6
1.2. Rahapesu tõkestamise direktiivide võrdlus.....	8
1.3. Hoosusmeetmete kohaldamise kohustus	11
1.4. Rahapesu kahtlusega tehingutest teavitamine Eestis	13
2. E-RESIDENTSUSE PROGRAMM	18
2.1. E-residentsuse programmi olemus.....	18
2.2. Finantstehnoloogia arendamise riskid ja võimalused	20
3. E-RESIDENTSUSE PROGRAMMIGA KAASNEVATE RISKIDE ANALÜÜS	23
3.1. Uurimuse meetodika.....	23
3.2. E-residentsuse programmiga kaasnevad rahapesuriskid.....	24
3.2. Riskide võimalikud maandamismeetmed	33
KOKKUVÕTE.....	38
SUMMARY	41
KASUTATUD ALLIKAD	44
LISAD	48
Lisa 1. Intervjuu Andres Palumaaga (rahapesu tõkestamise spetsialist)	48
Lisa 2. Intervjuu Audiitorkogu presidendi Märt-Martin Arenguga, kantsler Mare Kingoga ja metodoloogiaspetsialisti Angelika Ruubeliga	55
Lisa 3. ÜRO Arenguprogrammi digitaliseerimise nõuniku Aivo Adamsoni vastused küsimustikule.....	61
Lisa 4. Rahapesu andmebüroo vastused küsimustikule.....	65

LÜHIKOKKUVÕTE

Magistritöö pealkiri on „E-residentsuse programmiga kaasnevad rahapesuriskid ja nende võimalikud maandamismeetmed“.

Magistritöö eesmärk on välja selgitada e-residentsuse programmiga kaasnevad rahapesuriskid ning kaardistada nende riskide võimalikud maandamismeetmed. Eesmärgi saavutamiseks kasutab autor empiirilist andmekogumismeetodit. Võimalike rahapesuriskide ja nende maandamismeetmete analüüsimiseks viiakse läbi intervjuud rahapesu tõkestamise valdkonna spetsialistidega ning teiste rahapesu tõkestamisega kokku puutuvate spetsialistidega. Lisaks kogutakse vastuseid küsimustiku teel, kui spetsialistil pole võimalik intervjuul osaleda. Küsimustik hõlmab avatud küsimusi võimalike e-residentsuse programmiga kaasnevate rahapesuriskide ja nende maandamismeetmete kohta.

Täiendava taustinformatsiooni kogumiseks analüüsib autor III, IV ja V rahapesu tõkestamise direktiivi, Rahapesu andmebüroo aastaraamatuid ning rahapesukahtlusega tehingute arvu ja mahu muutust aastatel 2010-2017.

Magistritöö raames läbiviidud intervjuude ja dokumentide analüüsi tulemusena selgus, et e-residentsuse programmiga kaasnevad riskid seisnevad usaldusväärse ja asjakohase informatsiooni piiratud kättesaadavuses, majandusliku seose puudumises Eestiga, e-residentsuse programmi regulatiivse raamistikku puudulikkuses ning e-residentide teenindamisega seotud täiendavate hooldusmeetmete kulukuses ja keerukuses.

Uuringu tulemusel toodi e-residentsuse programmiga kaasnevate rahapesuriskide võimalike maandamismeetmetena välja vastava ja asjakohase regulatiivse raamistiku loomine ning tegelike kasusaajate registri loomine, mis on sidestatud Euroopa keskregistriga. Lisaks aitaks võimalikke riske leevendada hooldusmeetmete kohaldamise kohustuse nihutamine isikusamasuse tuvastamiselt rohkem vara päritolu tuvastamisele, pööratud tõendamiskohustuse rakendamine ja audiitorikontrolli kohustuse kohaldamine e-residentide poolt asutatud äriühingutele.

Võtmesõnad: e-residentsuse programm, e-resident, rahapesu tõkestamine, rahapesuriskid, hoolduskohustus, hooldusmeetmed

SISSEJUHATUS

Finantstehnoloogia areng on ümberkujundamas praegust finantskeskkonda ning see toob endaga kaasa mitmeid võimalusi ja riske. Eesti on teinud samme finantskeskkonna uuendamise suunas luues 2014. aastal e-residentsuse programmi, mis võimaldab ka teiste riikide residentidel tegutseda Eesti ärikeskkonnas. Selline globaalne laienemine on eeliseks nii e-residentsuse programmiga liitunud isikute jaoks kui ka Eestile. Siiski pole sellised uuendused veel massiliselt globaalsel tasandil levinud, kuna nende kasutuselevõtt nõuab senise regulatiivse korra ülevaatamist ning võimalike riskide analüüsimist.

2019. aastal on Eestis olulise tähelepanu all rahapesu ja selle tõkestamine. Mitmed suurpankadega seotud rahapesuskandaalid on toonud kõrgendanud tähelepanu rahapesu tõkestamise regulatsioonide ümbervaatamisele nii Eestis kui ka Euroopa Liidu tasandil. Seetõttu on väga oluline välja selgitada e-residentsuse programmiga kaasnevad võimalikud rahapesu riskid ning leida nende leevendamismeetmed, et programm saaks globaalsel tasandil ulatuslikumalt laieneda. Sellisel viisil tegutsemine võimaldaks luua asjakohased kontrollmeetmed ning seeläbi mõjuda usaldusväärsemalt rahvusvahelisel turul, mis edendaks uutele turgudele sisenemist.

Antud magistritöö eesmärgiks on välja selgitada e-residentsuse programmiga kaasnevad rahapesuriskid ning kaardistada nende riskide võimalikud maandamismeetmed. Magistritöö eesmärgi täitmiseks on autor esitanud järgmised uurimisküsimused:

1. Kas e-residentsuse programm tõstab rahapesuriski Eestis?
2. Millised rahapesuriskid kaasnevad e-residentsuse programmiga?
3. Milliseid meetmeid tuleks rakendada nende riskide maandamiseks?

Magistritöö uurimisküsimustele vastuste leidmiseks analüüsitakse rahapesu tõkestamise III, IV ja V direktiivi, et selgitada välja, kas direktiiv on seadnud aja jooksul tugevamaid nõudeid mitteresidentidega (Eesti kontekstis sh ka e-residentidega) seotud tehingutele. Lisaks analüüsitakse Rahapesu andmebüroo aastaraamatuid, mille läbi hinnatakse, kas Rahapesu

andmebüroo on e-residentsuse programmis näinud riski ning mida riskide maandamiseks tehtud on. Veel analüüsitakse, kuidas rahapesukahtlusega teadete arv ja maht on muutunud aastatel 2010-2017.

Eesmärkide saavutamiseks kasutab autor empiirilist andmekogumismeetodit. Võimalike rahapesuriskide ja nende maandamise meetmete välja selgitamiseks viiakse läbi intervjuud rahapesu tõkestamise valdkonna spetsialistidega ning teiste rahapesu tõkestamisega kokku puutuvate spetsialistidega. Lisaks kogutakse vastuseid küsimustiku teel, kui spetsialistil pole võimalik intervjuul osaleda. Küsimustik hõlmab avatud küsimusi võimalike rahapesuriskide ja nende maandamise meetmete kohta.

Magistritöö koosneb kolmest peatükist. Esimeses peatükis kirjeldab autor rahapesu olemust ning analüüsib III, IV ja V rahapesu tõkestamise direktiive hindamaks, kas direktiiv on mitteresidentide suhtes ajas muutunud. Lisaks toob autor välja, milliseid hooldusmeetmeid on kohustatud isikud kohustatud kohaldama ning kas e-residentide puhul tuleb kohaldada täiendavaid hooldusmeetmeid. Võimalike rahapesuriskide välja selgitamiseks analüüsib autor ka Rahapesu andmebüroole edastatud kahtlaste teadete mahtu enne e-residentsuse programmi algust ja selle vältel.

Teises peatükis analüüsitakse e-residentsuse programmi olemust ja seotud statistikat, et mõista võimalikke riske. Kuna autori seisukohalt on e-residentsuse programmi näol tegu finantstehnoloogilise uuendusega, analüüsib autor erialase kirjanduse põhjal, millised riskid finantstehnoloogia arenguga kaasnevad. Sellest tulenevalt saab võimalikke riske laiendada ka e-residentsuse programmile.

Magistritöö kolmandas peatükis analüüsib autor rahapesu tõkestamise ja selle valdkonnaga seotud spetsialistide seisukohti e-residentsuse programmiga kaasnevate võimalike riskide kohta. Lisaks tuuakse välja võimalikud lahendused ja tehakse ettepanekud riskide leevendamiseks. Riskide ja nende maandamise meetmete analüüsimise eesmärgiks on toetada e-residentsuse programmi rahvusvahelist laienemist.

Töö autor tänab kõiki magistritöö valmimisele kaasa aidanud isikuid.

1. RAHAPESU TÕKESTAMINE

1.1. Rahapesu olemus

Rahapesu tõkestamise meetodite mõistmiseks ja analüüsimiseks tuleb esmalt mõista rahapesu olemust. Rahapesu eelduseks on ebaseadusliku tegevuse toimepanek, millest on saadud tulu. Sellisel viisil teenitud raha kasutamiseks on aga tarvis näidata seda legaalsena. Eesti rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse (edaspidi RahaPTS) kohaselt loetakse üldjoontes rahapesuks teadlikult kuritegelikul teel saadud vara muundamist või sellise tegevuse soodustamises osalemist eesmärgiga selle vara ebaseaduslikku päritolu varjata (RahaPTS §4). Lisaks kuriteo varjamise eesmärgil rahapäritolu jälgede peitmisele, on rahapesu motiiviks ka tahe vältida sellise informatsiooni avalikuks tulemist, mis võib viia raha konfiskeerimiseni (Georgiou 2017, 177). Kuigi rahapesu võib aset leida ükskõik millises riigis, siis üldiselt eelistavad kurjategijad piirkondi, kus on nõrgad rahapesutõkestamise regulatsioonid ning kus on stabiilne finantssüsteem, kuna rahapesu eesmärgiks on kuritegelikul teel teenitud raha lõpuks nõ pestud kujul tagasi saamine (Ene *et al* 2012, 149).

Rahapesu protsess koosneb kolmest etapist: paigutamine (*placement*), kihistamine (*layering*) ning integreerimine (*integration*). Paigutamise etapis püütakse ebaseaduslikul teel saadud raha paigutada raharinglusesse jagades seda näiteks väiksemateks osadeks pangakontode vahel või soetades erinevaid rahalisi instrumente (FATF 2019). Finantsinspeksioon on välja toonud, et Eesti puhul seisneb see rahapesu etapp sularahas tehtavates sissemaksetes arvelduskontole, sularahas kindlustus- või laenumaksete tegemises või sularahas investeerimisteenuse eest tasumises (Finantsinspeksioon 2018 (b), 1/10). Lisaks võivad kuritegelikul teel saadud rahalised vahendid olla juba arvelduskontol ning paigutamise faasis tehakse tehinguid selliste rahaliste vahendite seaduslikuks muutmise eesmärgil (*Ibid*). Nii vähendatakse riski vahele jäämiseks või avaliku huvi alla sattumiseks. Seda etappi võib pidada ühtlasi ka kõige olulisemaks etapiks, kuna kui raha suunamine ringlusesse ei õnnestu, ei saa seda kasutada ka järgmistes etappides, milles püütakse

raha päritolu varjata (Tellisaar 2018, 10). Kuritegelikul teel teenitud raha ringlusesse laskmise vältimiseks on autori seisukohalt seega oluline finantsasutuste poolt kontrollida raha päritolu.

Rahapesu teises etapis ehk saadud raha kihistamise etapis (*layering*) tehakse mitmeid ülekandeid arvelduskontode vahel ning ka ühe riigi panga arvelduskontolt teiste riikide pankade arvelduskontodele eesmärgiga raha päritolu jälgi peita. Siinjuures kasutatakse enim arvelduskontosid riikides, mis ei tee koostööd rahvusvahelisel tasandil rahapesu tõkestamises. (FATF 2019) Oluline roll on tehingute intensiivsusel ja kiirusel, mille suurenemisele aitab kaasa elektrooniliste maksesüsteemide olemasolu (Schneider, Windischbauer 2010, 3). Tehnoloogia areng ning digitaalse raha teke võimaldavad illegaalselt teenitud raha päritolu jälgi veelgi enam varjata ning on ebatõenäoline, et õigusakte suudetakse kohaldada muutuste tekkega samas ajas (Scheau 2017, 313). Finantsinspeksioon on välja toonud, et Eestis on suurimad rahapesuriskid seotud just kihistamise etapiga, kuna siinset pangandussektorit võidakse kasutada ülekannete tegemiseks, mille eesmärgiks on raha päritolu varjamine (Finantsinspeksioon 2018 (b), 1/10).

Kolmandaks etapiks on raha integreerimine (*integration*), mis hõlmab näiteks raha investeerimist kinnisvarasse või ettevõtetesse, sisenedes sel viisil seaduslikku majandusse (FATF 2019). Finantsinspeksioon on välja toonud, et Eestis seisneb see etapp peamiselt sularahas väljamaksetes arvelduskontolt ja selle raha integreerimises majandusse või rahaliste vahendite kasutamises autode või kinnisvara soetamiseks (Finantsinspeksioon 2018 (b), 9/10). Selles etapis on raha päritolu tuvastamine oluliselt keerukam kui eelnevates etappides, kuna raha on liigutatud mitmete kontode vahel ning tehtud erinevaid tehinguid, mille alusel teenitud raha võib paista legalne.

Eelnevat kokkuvõttes on väga oluline rõhk raha päritolu kontrollimisel, kuna see on oluline kuritegeliku tegevuse avastamiseks ning sellisest tegevusest saadud tulu legaliseerimise tõkestamiseks. Kliendi tuvastamine ja „tunne oma klienti“ põhimõtete järgimine on turu läbipaistvuse ja finantssüsteemi usaldusvääruse säilitamise eelduseks ning seeläbi väheneb tõenäosus kuritegeliku tegevuse jõudmiseks finantssüsteemi (FSDC 2018, 1). Sellest tulenevalt on oluline roll rahapesuvastases võitluses finantsasutustel, kellel lasub hooldusmeetmete kohaldamise kohustus (RahaPTS §2, §19) ehk kohustus kontrollida raha päritolu ning järgida „tunne oma klienti“ põhimõtet.

1.2. Rahapesu tõkestamise direktiivide võrdlus

Eestis kehtiv rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seadus on kooskõlas Euroopa parlamendi ja nõukogu direktiiviga (EL) 2015/849 ehk IV rahapesu tõkestamise direktiiviga, mis avaldati 2015. aastal ning jõustus Eesti seaduses 2017. aastal. Enne IV rahapesu direktiivi jõustumist toimusid suuremad muudatused RahaPTS-is viimati 2008. aastal, kui jõustus Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2005/60/EÜ ja komisjoni direktiiv 2006/70/EÜ ehk III rahapesu tõkestamise direktiiv ning seetõttu tõi IV rahapesu tõkestamise direktiiv kaasa mitmeid muudatusi tulenevalt majandus- ja õiguskeskkonna muutustest (Politsei- ja Piirivalveamet 2017). 2018. aastal avaldati Euroopa Liidu Teatajas Euroopa parlamendi ja nõukogu direktiiv (EL) 2018/843 ehk V rahapesu tõkestamise direktiiv, millest tulenevad õigus- ja haldusnormid tuleb liikmesriikidel jõustada 10. jaanuariks 2020. aastal. Tabelis 1 on välja toodud III, IV ja V direktiivi võrdlus olulisemate muudatuste osas.

Tabel 1. III, IV ja V rahapesu tõkestamise direktiivide muudatuste võrdlus

	III direktiiv	IV direktiiv	V direktiiv
Tegeliku kasusaaja andmed	Kohustus tuvastada tegelikud kasusaajad.	Kohustus avaldada tegelike kasusaajate andmed liikmesriigi keskregistris.	Kohustus avaldada tegelike kasusaajate andmed liikmesriigi keskregistris, mis on sidestatud Euroopa keskse platvormiga.
Kolmandate riikide riskitaseme hindamine ja ärisuhte loomine	Toodud välja nimekiri kolmandatest riikidest, kus kehtivad samaväärsed rahapesu tõkestamise regulatsioonid ehk need riigid on madalama riskiga.	Suure riskiga kolmandad riigid on kindlaks määratud Euroopa Komisjoni poolt. Lisaks riskipõhine lähenemine hooldusmeetmete rakendamisel ehk kohustatud isikud hindavad ise oma klientide riske ning määravad iga kliendi riskitaseme.	Suure riskiga kolmandad riigid on kindlaks määratud Euroopa Komisjoni poolt. Lisaks riskipõhisele lähenemisele tuleb kliente korrapäraselt kontrollida.
Kauplejad loetakse kohustatud isikuks, kui üheaastasel perioodil tehakse või saadakse sularaha makseid vähemalt:	15 000 eurot või sellega võrdväärnes muus vääringus	10 000 eurot või sellega võrdväärnes muus vääringus	
Riskihinnangu koostamine	Liikmesriigid ei ole kohustatud riskihinnangut koostama.	Iga liikmesriik peab koostama oma riskihinnangu tuvastamiseks, hindamiseks ja maandamiseks teda mõjutavaid rahapesu ja terrorismi rahastamise riske.	

	III direktiiv	IV direktiiv	V direktiiv
Protseduurireeglite kehtestamine	Protseduurireeglite kehtestamine ei ole nõutud.	Liikmesriigid tagavad, et kohustatud isikud on kehtestanud protseduurireeglid, millega maandatakse ja juhitakse rahapesu ja terrorismi rahastamisega seotud riske.	
Teatamiskohustus	Kohustatud isik teavitab rahapesu andmebürood viivitamatult tehingutest, mille osas kahtlustatakse rahapesu.	Kohustatud isik teavitab rahapesu andmebürood viivitamatult tehingutest, mille osas kahtlustatakse rahapesu ning ka sellistest tehingukatsetest.	
Maksimaalne rahaline halduskaristus	Direktiivis ei ole rahalise karistuse väärtust välja toodud.	Kui kohustatud isikuks on krediidi- või finantseerimisasutuse, siis karistus juriidilisele isikule on kuni 5 000 000 eurot või kuni 10% aastasest kogukäibest. Karistus füüsilisele isikule sel juhul kuni 5 000 000 eurot. Kõikide teiste kohustatud isikute puhul on maksimaalne rahaline halduskaristus võrdne kuni kahekordse rikkumise tulemusel teenitud kasumiga või kuni 1 000 000 eurot.	

Allikas: Autori koostatud Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivide 2005/60/EÜ, 2006/70/EÜ, (EL) 2015/849 ja (EL) 2018/843 alusel

Oluliseks muutuseks rahapesu tõkestamise direktiivides on olnud tegelike kasusaajate andmete avaldamine ning sellel on ka oluline roll kuritegeliku tegevuse tuvastamises. Kui rahapesu tõkestamise III direktiivist tulenevalt tuli tegelikud kasusaajad vaid tuvastada, siis rahapesu tõkestamise IV direktiivist tulenevalt on eraõiguslik juriidiline isik kohustatud koguma ja hoidma äriregistri juures andmeid oma tegeliku kasusaaja kohta (2005/60/EÜ, 2006/70/EÜ, (EL) 2015/849). Piiriülese äritegevuse kasv ning rahvusvaheliste tehingute tegemise lihtsus muudab tegeliku kasusaaja tuvastamise keerulisemaks, kuna tehingute rohkus, finantsinstrumentide areng ning vastavate regulatsioonide puudumine vähendavad tehingute läbipaistvust. Tegelike kasusaajate kiiremaks ning usaldusväärsemaks tuvastamiseks näeb V rahapesu tõkestamise direktiiv ette vastava info avaldamise liikmesriigi keskregistris, mis on sidestatud Euroopa keskse platvormiga (EL 2018/843).

Alates IV direktiivist on muutunud ka kauplejate käsitlemine kohustatud isikuna. Kui III rahapesu tõkestamise direktiiv sätestas, et kauplejaid loetakse kohustatud isikuteks, kui neile on tehtud või nemad on teinud üheaastase perioodi jooksul sularahas tehinguid vähemalt 15 000 euro vääringus, siis IV ja V rahapesu tõkestamise direktiivis on see piirmäär langetatud 10 000 euro peale (2005/60/EÜ, 2006/70/EÜ, EL 2015/849, EL 2018/843, Politsei ja Piirivalveamet 2017). Madalamast piirmäärast tulenevalt on seaduse subjektiks varasemast rohkem kauplejaid ning seega seaduse kohaldamine ulatuslikum.

Lisaks sätestab IV rahapesu tõkestamise direktiiv igale Euroopa Liidu liikmesriigile kohustuse koostada riskihinnang, mis toob välja liikmesriiki ohustavad võimalikud rahapesu ja terrorismi rahastamise riskid ning nende riskide maandamismeetmed. Kohustatud isikud peavad koostama protseduurireeglid kirjeldamiseks, kuidas riske maandatakse ning tooma välja hoolsusmeetmete kirjelduse. Lisaks tuleb koostada sisekontrollieeskiri, mis reguleerib protseduurireeglite täitmise kontrollimise korda. (EL 2015/849) Autori seisukohalt sunnib see nõue veelgi enam uurima tehingupartnerite tausta ning kaardistama võimalikke riske.

V rahapesu tõkestamise direktiiv sätestab, et suure riskiga kolmandate riikidega tuleks piirata ärisuhteid, kui selliste riikide rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise korras esineb olulisi puudusi. Selliste kõrgema riskiga ärisuhete suhtes peaksid kohustatud isikud kohaldama tugevdatud hoolsusmeetmeid. Lisaks rõhutatakse, et liikmesriigid peaksid kasutama selliste riikide puhul ühtset lähenemist tugevdatud hoolsusmeetmete rakendamisel ning täiendavalt rakendama ka riskipõhisel lähenemisel maandamismeetmeid. (EL 2018/843, (12))

Kui IV rahapesuvastase tegevuse direktiivist tulenevalt tuleb klientide kontrollimisel lähtuda riskipõhisest lähenemisest, siis V rahapesuvastase tegevuse direktiivis on rõhutatud, et rahapesu juhtumite kasvu tõttu, tuleks kliente kontrollida ka korrapäraselt (EL 2018/843 (24)). Autori seisukohalt näitab see, et senine lähenemine ei ole olnud piisav rahapesu tõkestamiseks. Sellest tulenevalt on Euroopa Liit näinud lahendusena täiendavate meetmete rakendamist. Seda ka põhjusel, et rahvusvaheline finantsüsteem võimaldab kapitali liigutada üle kogu maailma ning seeläbi muutes raha päritolu varjamise lihtsamaks (EL 2018/843 (25)).

V rahapesuvastase tegevuse direktiiv sätestab, et liikmesriigid on kohustatud enne uue ärisuhte loomist „tunne oma klienti“ põhimõtte järgimiseks konsulteerima tegelike kasusaajate registriga (EL 2018/843). Sellega rõhutatakse tegeliku kasusaaja tuvastamise tähtsusele ning asjaolule, et tegeliku kasusaaja tuvastamine on keeruline ja kulukas. Tegelike kasusaajate registri näol püütakse autori seisukohalt informatsiooni usaldusväärsust tõsta.

Seega pööratakse V rahapesuvastase tegevuse direktiiviga enam tähelepanu ühtse lähenemise loomisele ja rakendamisele Euroopa Liidu liikmesriikide poolt. Samuti tõdetakse, et rahvusvaheline finantsüsteem ning muutused ja arengud majanduskeskkonnas kujutavad endast suurenenud riski vähese läbipaistvuse ning reguleerituse tõttu. Võrreldes III, IV ja V rahapesu tõkestamise direktiivi, võib järeldada, et rahapesu tõkestamise regulatsioonid on muutunud

rangemaks, rohkem majandussubjekte hõlmavamaks ning üha enam pööratakse tähelepanu tegeliku kasusaaja tuvastamisele. Rahapesu regulatsioonide rangemaks muutmine võimaldab vähendada rahapesu (Chong, Lopez-de-Silanes 2015, 121), kuid autori seisukohalt võib liigne reguleerimine pärssida majanduse arengut.

1.3. Hoosusmeetmete kohaldamise kohustus

Hoosusmeetmete kohaldamisel on oluline roll rahapesu tõkestamisega seotud õigusaktide rakendamises ning rahapesuvastases võitluses. Hoosusmeetmete kohaldamise peamiseks eesmärgiks on „tunne oma klienti“ põhimõtte rakendamine (Finantsinspeksioon 2013, 5).

Rahvusvahelisel tasandil tegeleb rahapesu tõkestamise standardite loomisega Rahapesuvastane töökond (edaspidi FATF ehk *Financial Action Task Force*). FATF annab välja soovitusi meetmetest, mida rakendada rahapesu ning terrorismi ja massihävitusrelvade leviku rahastamise vastases võitluses. 2012. aastal andis FATF välja vastavad soovituselised standardid, mida on jooksvalt uuendatud. Juhendis käsitleti soovitusi klientide suhtes rakendatavate hoosusmeetmete kohta ning rõhutati, et seaduses tuleks sätestada selliste hoosusmeetmete kohustus finantsasutustele oma klientide osas. FATF (FATF 2012, 13) tõi välja, et finantsasutused peaksid olema kohustatud klientide suhtes rakendama järgnevaid hoosusmeetmeid:

- a) „kliendi isiku tuvastamine ja tema isikusamasuse kontroll usaldusväärsete, sõltumatutest allikatest saadud dokumentide, andmete või teabe abil;
- b) tegeliku kasusaaja tuvastamine ja mõistlike meetmete võtmine tegeliku kasusaaja isiku kontrollimiseks sellises ulatuses, et finantsasutus oleks veendunud, et teab, kes on tegelik kasusaaja. Juriidiliste isikute ja lepinguliste õiguslike üksuste puhul peaks see tähendama ka seda, et finantsasutus saab aru kliendi omandi- ja juhtimisstruktuurist;
- c) ärisuhte mõistmine ning seal, kus asjakohane ärisuhte eesmärgi ja olemuse kohta teabe hankimine;
- d) ärisuhte ja selle jooksul tehtud tehingute pidev kontroll, tagamaks, et teostatud tehingud on kooskõlas kliendi, kliendi äritegevuse ja riskiprofiili kohta teada oleva informatsiooniga ning vajaduse korral kooskõlas ka informatsiooniga rahaliste vahendite päritolust“.

FATF rõhutab, et finantsasutused peaksid nende meetmete kohaldamise ulatuse määramisel rakendama riskipõhist lähenemist. See tähendab, et meetmete valikul ja rakendamisel lähtutakse

ärisuhte või tehingu iseloomust ning võetakse arvesse sellest tulenevaid riske (Finantsinspeksioon 2013, 5). Juhul, kui finantsasutus ei ole järginud vastavaid hoolsusmeetmeid, ei tohiks finantsasutus avada kontot, luua ärisuhet või teostada tehingut ning vajadusel teavitama kahtlastest tehingutest järelevalveasutust (FATF 2012, 14).

Kuigi FATF-i soovitused rahapesu vastu võitlemise standardite osas koostati 2012. aastal, siis on FATF neid pidevalt täiendanud ja täpsustanud. Viimane täiendus tehti 2018. aasta oktoobris, kui lisati virtuaalse vara mõiste ning selgitused, rahapesu tõkestamise nõuete kohaldamiseks virtuaalsele varale (FATF 2012-2018, 130).

2013. aastal avaldas ka Eesti Finantsinspeksioon soovitusliku juhendi „Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise meetmed krediidi- ja finantseerimisasutustes“ võttes arvesse 2012. aastal FATF-i poolt välja toodud soovitusi hoolsusmeetmete kohta. Finantsinspeksioon rõhutab, et „tunne oma klienti“ põhimõte hõlmab lisaks isiku tuvastamisele ka vastava isiku tegevusprofiili, tegevuse eesmärgi, tegeliku kasusaaja ja tehingutes kasutatavate vahendite päritolu tuvastamist, mis on kooskõlas FATF-i soovitustega (Finantsinspeksioon 2013, 15).

Vastavad hoolsusmeetmed on välja toodud ka 27. novembrist 2017 kehtima hakanud rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduses, mis tugineb Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivil (EL) 2015/849 ehk IV rahapesu tõkestamise direktiivil. Seadust kohaldatakse krediidi- ja finantseerimisasutustele, hasartmängu korraldajatele, kauplejatele, kes tasuvad või kellele tasutakse sularahas üle 10 000 euro üheaastase perioodi jooksul, audiitoritele, raamatupidajatele ja virtuaalvääringu rahakotiteenuse pakkujatele (RahaPTS §2).

Hoolsusmeetmed võivad olla nii lihtsustatud kui ka tugevdatud. Lihtsustatud korras võib hoolsusmeetmeid kohaldada juhul, kui on tuvastatud, et kliendi ja tema äritegevuse näol on tegu madalama rahapesu riskiga (RahaPTS §32). Tugevdatud korras kohaldatakse hoolsusmeetmeid, kui kliendi tuvastamisel on tekkinud kahtlus kliendid andmete ja tegeliku kasusaaja õiguses osas (RahaPTS §36). Lisaks tuleb tugevdatud hoolsuskohustusi kohaldada, kui klient on pärit kõrgema riskiga kolmandast riigist (*Ibid*). Autori seisukohalt peab kohustatud isik suutma tuvastada kliendi, tema äritegevuse eesmärgi ja tehingus kasutatavate varade päritolu ning vajadusel rakendada ka täiendavaid meetmeid sellise informatsiooni hankimiseks. Täiendavate meetmete rakendamist võib pidada tugevdatud hoolsusmeetmete kohaldamiseks.

Finantsinspeksioon andis 2018. aastal välja uue soovitusliku juhendi „Krediidi- ja finantseerimisasutuste organisatsiooniline lahend ning ennetavad meetmed rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamiseks“, mis jõustus 1. märtsil 2019. aastal. Juhendi eesmärgiks on tõkestada Eesti finantssektori ärakasutamist rahapesuks ja terrorismi rahastamiseks ning juhendis rõhutatakse vajadust kohaldada kõrgendatud hooldusmeetmeid kõrge riskiga isikute ja mitteresidentide teenindamisel (Finantsinspeksioon 2018 (a)). Antud juhendis on käsitletud „e-residendi“ mõistet kahel korral. Juhendis on selgitatud, et kohustatud isiku riskiisu dokument ehk dokument, milles määratletakse, millises ulatuses kohustatud isik on valmis riske võtma, peab sisaldama muu hulgas infot selle osas, kas kohustatud isik plaanib luua ärisuhteid Euroopa Majanduspiirkonnast väljastpoolt pärit isikutega või e-residentidega (Finantsinspeksioon 2018 (b), 8). Lisaks on toodud välja, et ärisuhe tuleb lõpetada, kui e-residendile ei väljastata digitaalset isikutunnistust või see kaotab kehtivuse (Finantsinspeksioon 2018 (b), 71).

Seega järeldeb autor, et Finantsinspeksioon peab mitteresidentide, sh e-residentide teenindamist riskantsemaks. Ärikeskkonna ja finantssektori pidev areng soodustab raha päritolu ja tegelike kasusaajate varjamise võimaluste mitmekesistumist. Riskide maandamiseks tuleks rahapesu tõkestamise standardeid muutustega kohaldada. Autori arvates rakendub see põhimõtte ka e-residentsuse programmile, sest seni ei ole seadusandluses välja toodud võimalikke riske ja nende maandamismeetmeid.

1.4. Rahapesu kahtlusega tehingutest teavitamine Eestis

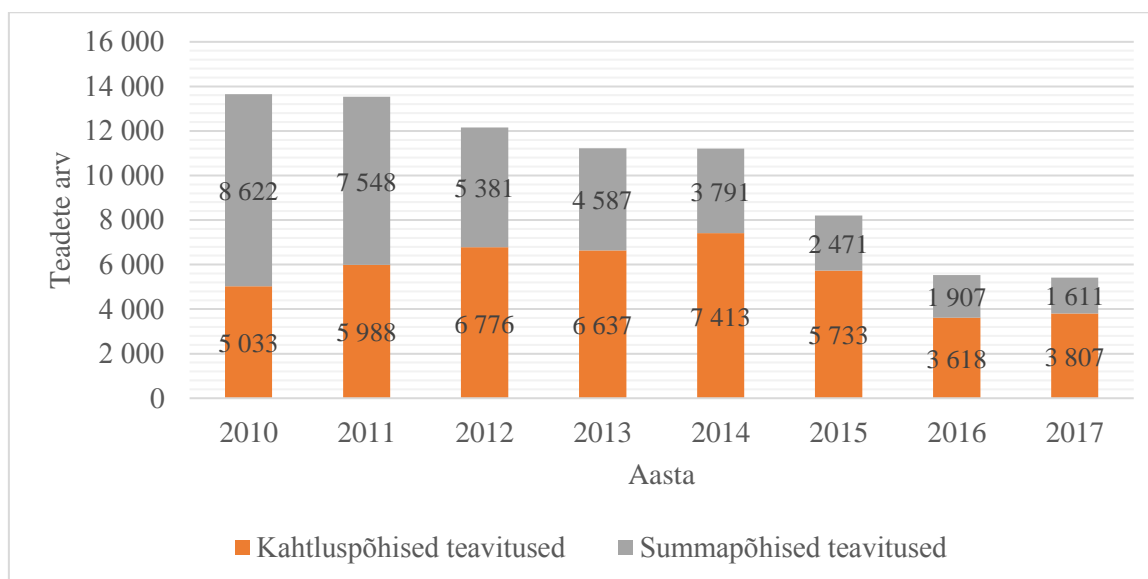
Eestis teeb esimese taseme järelevalvet rahapesu üle Rahapesu andmebüroo, kelle ülesandeks on koguda ning uurida rahapesuga seotud teavet (RahaPTS §545). Juhul, kui vastava teabe analüüsimisel on selgunud, et tegu võib olla rahapesu või terrorismi rahastamisega, edastab Rahapesu andmebüroo juhtumiga seotud materjalid pädevale asutusele (*Ibid*). Kaudselt peab rahapesu üle järelevalvet ka Finantsinspeksioon. Finantsinspeksiooni ülesandeks on eelkõige kontrollida finantsasutuste protsesse, mitte peaausjalikult seda, kas rahapesujuhtum on aset leidnud. Vastavate kahtluste tekkimisel on Finantsinspeksioonil kohustus teavitada Rahapesu andmebürood (Finantsinspeksioon 2019).

Rahapesu andmebüroo annab alates 2005. aastast välja aastaraamatut, milles tuuakse välja ülevaade Rahapesu andmebüroo tegevusest lõppenud aastal ning muudatustest rahapesu

tõkestamise valdkonnas. Muuhulgas tuuakse välja ka statistikat rahapesu teadete osas. Rahapesu andmebüroole edastatavad teated võivad olla nii summa- kui ka kahtluspõhised.

Kohustatud isik (välja arvatud krediidasutus) on kohustatud teavitama Rahapesu andmebürood, kui rahalist kohustust rohkem kui 32 000 eurot tasutakse sularahas kuni üheaastasel perioodil. Vastav kohustus rakendub näiteks kauplejatele, audiitoritele, raamatupidajatele ja hasartmängu korraldajatele. Krediidasutus on kohustatud Rahapesu andmebürood teavitama sellisest valuutavahetustehingutest isikutega, kellega krediidasutus ei oma ärisuhet, mis tehti vähemalt 32 000 euro väärtuses sularahas. Selliseid teavitusi nimetatakse summapõhiseks. Lisaks on kohustatud isikul kohustus teavitada Rahapesu andmebürood ka tehingutest, mille osas kohustatud isikul tekib kahtlus, et tegu võib olla rahapesu või terrorismi rahastamisega. Selliste teavituste puhul on tegu kahtluspõhiste teavitustega. (RahaPTS §49)

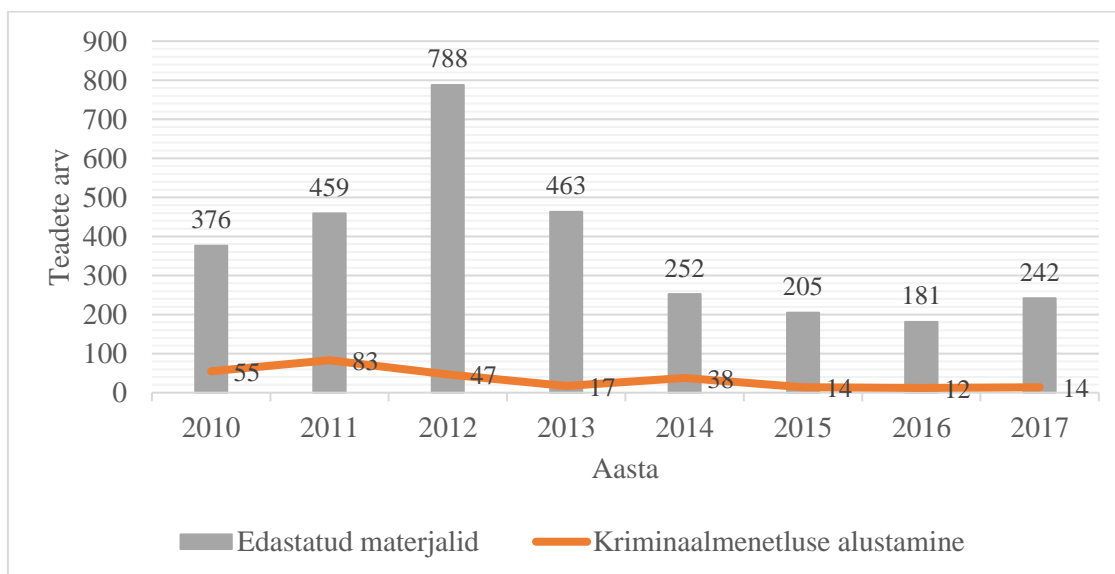
Autor uuris Rahapesu andmebüroole edastatud teade arvu aastatel 2010-2017, et analüüsida, kas e-residentsuse programmi vältel alates aastast 2014. on muutusi statistikas võrreldes programmile eelnenud perioodiga. Aastatel 2010-2017 Rahapesu andmebüroole edastatud nii summapõhiste kui ka kahtluspõhiste teadete arv on välja toodud joonisel 1. Kui 2010. aastal edastati Rahapesu andmebüroole kokku 13 655 teavitust, siis 2017. aastaks oli see arv 5418 ehk langenud 60%.

Joonis 1. Aastatel 2010-2017 Rahapesu andmebüroole edastatud teade arv
Allikas: Autori koostatud Rahapesu andmebüroo aastaraamatute 2010-2017 andmetel

Summapõhised teavitused on aastatel 2010-2017 pidevalt langenud ning 2017. aastal oli võrreldes 2010. aastaga 81% vähem summapõhiseid teavitusi. Seda tendentsi võib seletada üldise sularahas tehtavate tehingute langusega. Kahtluspõhiste teavituste varieerub aastatel 2010-2017, kuid on aastaks 2017 langenud 24% võrreldes 2010. aastaga. Rahapesu andmebüroo andmetel tuleneb teadete arvu langus teavituse kvaliteedile mitte kvantiteedile fokuseerimisest, mis seisneb teatamiskohustuse sisukamal täitmisel (Rahapesu andmebüroo 2018, 17). Autori seisukohalt tähendab see, et kohustatud isikud peavad ise rohkem koguma informatsiooni kahtlaste tunnustega tehingute kohta. Samas näeb autor selles ohtu - kui vastavat informatsiooni ei õnnestu piisavalt koguda, võidakse teavitus jätta Rahapesu andmebüroole edastamata.

Rahapesu andmebüroo ülesandeks on analüüsida saabunud teateid ning kui tuvastatakse, et tegu võib olla rahapesu või terrorismi rahastamisega, edastatakse materjalid õiguskaitseasutustele, kes alustavad vajadusel kriminaalmenetlust. Joonisel 2 on välja toodud aastatel 2010-2017 Rahapesu andmebüroo poolt edastatud teadete arv õiguskaitseasutustele ning algatatud kriminaalmenetluste arv.

Joonis 2. Õiguskaitseasutustele edastatud teated ning kriminaalmenetluste alustamine aastatel 2010-2017

Allikas: Autori koostatud Rahapesu andmebüroo aastaraamatute 2010-2017 andmetel

Aastatel 2010-2017 edastas Rahapesu andmebüroo õiguskaitseasutustele keskmiselt 4% kogu Rahapesu andmebüroole laekunud teadetest. Vähem kui 1% teavitustest oli kriminaalmenetluse algatamise aluseks. Oluline kasv Rahapesu andmebüroo poolt edastatud teadetes 2012. aastal

tuleneb peamiselt õiguskaitseasutustele edastatud vastustest ning teabeks saadetud materjalidest (Rahapesu andmebüroo 2013). Kriminaalmenetlused on valdavalt olnud seotud arvutikelmusega (Rahapesu andmebüroo 2011-2018).

Lisaks õiguskaitseasutustele edastatud teadete arvule on Rahapesu andmebüroo avalikustanud õiguskaitseasutustele edastatud materjalidega seotud summad kuni 2016. aastani (vaata Tabel 1). 2017. aasta Rahapesu andmebüroo aastaraamatus ei ole avalikustatud enam õiguskaitseasutustele edastatud materjalidega seotud summasid.

Tabel 2. Õiguskaitseasutustele edastatud materjalidega seotud summad miljonites eurodes

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Edastatud materjalidega seotud summad, mln EUR	453	255	281	2 560	148	401	220	...

Allikas: Autori koostatud Rahapesu andmebüroo aastaraamatute 2010-2017 andmetel

Rahapesu andmebüroo poolt õiguskaitseasutustele edastatud materjalidega seotud summade osas ei ole aastatel 2010-2016 kindlat kasvu- või langustendentsi. Samuti ei ole seost õiguskaitseasutustele edastatud teadete arvu ja nende teadete materjalidega seotud summade vahel (korrelatsioon 0,16). Seega edastatud teadete madalam arv ei tähenda, et edastatud materjalidega seotud summad oleksid väiksemad. Avalik informatsioon e-residentidega ja mitteresidentidega seotud kahtlaste tehingute mahtude osas puudub, kuna vastavalt RahaPTS §60 on sellise teabe töötlemise õigus ainult Rahapesu andmebürool, kellel on õigus tunnistada vastav teave asutusesiseseks kasutuseks (RahaPTS §60).

Rahapesu andmebüroo on rõhutanud tõusvat riski Eestis mitteresidentide poolt registreeritud äriühingute tehtavates tehingutes (Rahapesu andmebüroo 2015). Aastate 2014-2017 aastaraamatutes tõi Rahapesu andmebüroo riskikohana välja, et Eestis asutatakse äriühing ilma otseselt Eestiga seost omamata ning läbi äriühingule avatud pangakontode on võimalik Eestit kasutada transiitriigina kuritegelikul teel saadud raha pesemiseks (Rahapesu andmebüroo 2015-2018). Võimaliku riskifaktorina nägi Rahapesu andmebüroo ka 2014. aastal alustanud e-residentsuse programmi, mis soodustab mitteresidentide poolt äriühingute loomist Eestis (Rahapesu andmebüroo 2015). Rahapesu andmebüroo leiab, et selliste äriühingute osas, millel puudub majandustegevus Eestis, tuleks kohaldada tugevdatud hoolsusmeetmeid (Rahapesu

andmebüroo 2016). Samuti on rõhutatud vajadust kohaldada seadusandlust vastavalt muutustele majanduskeskkonnas (Rahapesu andmebüroo 2017).

Kuigi e-residentsuse programm loodi 2014. aastal ning alates sellest ajast on e-residentide arv kasvanud, siis on rahapesu kahtlusega tehingute arv nendel aastatel oluliselt langenud. Samas moodustab e-residentide poolt tehtavate tehingute arv vaid väikse osa kogu tehingumahust ning seetõttu ei oma olulist statistilist mõju. Teisalt võivad endas riski kujutada ka sellised rahalised tehingud, mis jäävad alla regulatiivse piirmäära (Georgiou 2017, 175). Kuigi statistika alusel võiks väita, et rahapesurisk on Eestis viimastel aastatel oluliselt langenud, siis meedias kajastust leidnud rahapesujuhtumid ei kinnita rahapesuriski vähenemist. Autor leiab, et põhjus võib olla ka asjaolus, et rahapesu tõkestamiseks vajalikud meetmed pole veel piisavad tuvastamiseks rahapesu olemasolu ja võitlemaks selle vastu.

2. E-RESIDENTSUSE PROGRAMM

2.1. E-residentsuse programmi olemus

E-residentsus on hüve mitte õigus, mida Eesti riik pakub välisriigi kodanikele olles seeläbi esimene ja ka seni ainus riik maailmas, mis pakub sellist teenust. E-resident on oma olemuselt mitteresident, kellele on väljastatud digitaalne isikutunnistus. E-residentsuse programm sai alguse 2014. aastal ning aastaks 2025 soovitakse jõuda 10 miljoni e-residendini (EAS 2019). Sisuliselt väljastatakse mitteresidendile e-residendi digitaalne isikutunnistus, mille alusel on välisriigi kodanikul võimalik kasutada e-riigi teenuseid, seal hulgas allkirjastada digitaalselt dokumente ning kasutada kõiki infosüsteeme, mis nõuavad identifitseerimist ID-kaardiga. Seega hõlbustab see teenus hallata ettevõtte tegevust interneti vahendusel juba Eestis tegutsevate välisriigi ettevõtjatel. Digitaalse isikutunnistuse väljastamiseks teostab kontrolli Politsei- ja Piirivalveamet. (Siseministeerium 2019)

E-residentsuse eesmärk on siduda välisettevõtteid Eestiga luues seeläbi tulu Eestis tegutsevatele teenusepakkujatele (EAS 2019). Lisaks laiendab e-residentsus Eesti tuntust üle maailma viies Eesti teenuste- ja majandusruumi riigipiiridest kaugemale (Siseministeerium 2019). Isikut tõendavate dokumentide seaduse (edaspidi ITDS) mõistes on e-residendi digitaalse isikutunnistuse väljaandmise eesmärgiks soodustada Eesti majanduse, teaduse, hariduse või kultuuri arengut (ITDS §20⁵).

Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus (edaspidi EAS) ning Maksu- ja Tolliamet toovad välja, et e-residentsus võimaldab luua välisriigikodanikul Eestisse baaskeskus Euroopa Liidus ettevõtlustegevuse korraldamiseks alustades siin äritegevust ning juhtides seda internetivahendusel (EAS 2019, Maksu- ja Tolliamet 2019). Siseministeerium on rõhutanud mitmeid põhjuseid, miks e-residendiks hakata. Muu hulgas on välja toodud, et e-residentsus võimaldab registreerida Eestis ettevõtet vaid päeva või vähemaga, avada Eestis pangakontot ning alates 2016. aastast saab seda teha ka veebivahendusel (Siseministeerium 2019). Autori

seisukohalt kuvatakse e-residentsuse programmi kui võimalust äritegevuse korraldamiseks Euroopa Liidus ning välisettevõtjaid meelitatakse siia rõhutades äriühingu asutamise lihtsusele Eestis. Siinjuures jääb osati tahaplaanile ITDS-s sätestatud e-residentsuse eesmärk ega seata täiendavaid tingimusi, et selline äritegevus peaks vastavalt eesmärgile arendama Eesti majandust, teadust, haridust või kultuuri. Samuti ei toeta e-residentsuse programmi kuvamine kui hõlpsast äritegevuse korraldamise vahendist Euroopa Liidus rahapesu tõkestamise V direktiivi, mis seab kõrgemad nõuded kolmandate riikidega seotud ärisuhete osas (vaata alapeatükk 1.2.).

EAS annab oma veebilehel jooksvalt välja statistikat e-residentsuse programmi kohta (EAS Dashboard, kasutatud 10.02.2019). Selle info kohaselt on e-residentsuse programmiga liitumiseks teinud avalduse kokku 55 275 isikut (10.02.2019 seisuga). Nendest avaldustest 96% ehk 52 807 on 10.02.2019 seisuga vastuvõetud, 2% ehk 902 avaldust on ülevaatamisel, 1% ehk 286 avaldust on tagasilükatud ning 2% ehk 1282 avaldust on lõpetatud. EAS-i veebilehel ei ole avalikustatud infot tühistatud või kehtivuse kaotanud e-residendi isikutunnistuste arvu kohta ega e-residentide arvu, kellel on kehtiv e-residendi isikutunnistus. Autori seisukohalt tõstatab madal tagasilükatud avalduste protsent küsimuse e-residendiks saamiseks kriteeriumite ja kontrolli piisavuse kohta.

EAS-i statistika põhjal on 10. veebruari 2019 seisuga enim taotlejaid Soomest (4703 taotlust ehk 10,02%). Teisel kohal on Venemaa (3501 taotlust ehk 7,46%) ning kolmandal kohal Ukraina (3214 taotlust ehk 6,85%). Läti on selles nimekirjas 14. kohal 1419 taotlusega (3,02%) ning Leedu 19. kohal 721 taotlusega (1,54%). Kümnest peamisest riigist, mille kodanikud e-residentsuse programmis osaleda soovivad, kuus (58% kümnest suurima taotluste arvuga riigi kogutaotlustest) ei kuulu Euroopa Majanduspiirkonda. (EAS Dashboard 2019) Autori arvamusel viitab see kõrgendatud riskile ning täiendavate hooldusmeetmete kohaldamise vajadusele vastavalt V rahapesu tõkestamise direktiivi nõuetele (vaata alapeatükk 1.2.).

E-residendid on asutanud 10.02.2019 seisuga 6512 ettevõtet. Kõige enam ettevõtteid on asutanud Ukraina kodanikud (659 ettevõtet), seejärel Saksamaa (557 ettevõtet) ning Venemaa (528 ettevõtet). Euroopa Majandusruumi mitte kuuluvaid riike on kümne peamise äriühingu asutanud e-residentide seas neli (Ukraina, Venemaa, Türgi, India). Peamiseks e-residentide äritegevuse valdkonnaks on äri- ja muu juhtimisalane nõustamine. Sellele järgneb programmeerimisega seotud tegevused ning seejärel hulgikaubandus (EAS Dashboard 2019).

Kuigi e-residentsuse programmiga kaasnevaid võimalusi on avalikes väljaannetes korduvalt käsitletud, siis on oluliselt vähem selgitatud võimalikke riske. Üheks põhjenduseks on välja toodud, et riskide tuvastamine, teadmata lõplikke e-residentsuse programmi tulemusi ja tagajärgi, on keeruline. Veel viidatakse riskianalüüsi avalikustamata jätmisel Eesti riigi julgeoleku tagamisele. (Kotka *et al* 2015, 12)

Magistritöö esitamise hetkeks on e-residentsuse programmiga liitunud vähem kui 1% 2025. aastaks planeeritud e-residentide arvust. Siiski viitab tõusev huvi e-residentsuse programmi suhtes vajadusele kaardistada võimalikud riskid. Kuna e-residentsuse programmiga on liitunud ka mitmeid Euroopa Majanduspiirkonda mitte kuuluvaid isikuid, võib see pärssida tegelike kasusaajate tuvastamist ja „tunne oma klienti“ põhimõtte järgimist, kuna ligipääs asjakohasele ja usaldusväärsele informatsioonile on piiratud (vaata alapeatükk 1.3.).

2.2. Finantstehnoloogia arendamise riskid ja võimalused

E-residentsuse programmi näol on autori seisukohalt tegu olulise finantstehnoloogilise arendusega, mis kujutab endast võimalust Eesti ettevõtluskeskkonna ja majanduse arendamiseks. Kuigi finantstehnoloogia areng toob endaga kaasa palju võimalusi, siis tuleb arvestada ka võimalike riskidega.

Alates 2017. aastast on FATF kolmel korral korraldanud finantstehnoloogiateemalist foorumit, mille eesmärgiks on luua avaliku sektori ja erasektori vahel dialoog, mis aitaks kaasa tervikliku rahvusvahelise finantssüsteemi loomisele ning toetaks seeläbi innovatsiooni ja majanduskasvu. 2017. aastal Berliinis toimunud foorumil arutati, kuidas parandada rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise meetmete rakendamist tehnoloogiate ja finantssüsteemi uuenduste taustal. Muu hulgas arutati, milliseid eeliseid ja riske tuleb arvestada uuenduslike toodete väljatöötamisel rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seisukohalt. Foorumil käsitleti digitaalse identifitseerimise kontseptsiooni arendamist ning selle mõju kliendi tuvastamisele ja kontrollimisele. (FATF 2017)

FATF on välja töötamas juhendit, mis keskendub digitaalse identifitseerimise usaldusväärsele ja sõltumatusele kaardistamisele. Sealjuures käsitletakse ka võimalikke riske ning võimalusi nende riskide leevendamiseks. FATF plaanib juhendi välja anda 2019. aasta juunis. (FATF 2018)

HongKongi finantsteenuste arendamise nõukogu (edaspidi FSDC ehk *Financial Services Development Council*) on toonud Eestit heaks näiteks ja eeskujuks e-identifitseerimise arendamises. Kuigi HongKong on plaanib esialgu digitaalse isikutuvastamise süsteemi väljaarendamisest lokaalsel tasandil, siis e-residentsuse programmi näitel on rõhutatud, et veelgi kaugemaleulatuva strateegilise lähenemisviisi saavutamiseks võiks valitsus laiendada digitaalse identifitseerimise süsteemi ka riigist väljapoole. See võimaldaks finantssektoril tugineda juba kogutud andmetel, mis omakorda suurendaks läbipaistvust ja võimaldaks investeeringute ligipääsu riigile. See omakorda toetaks riigi edasist arengut. (FSDC 2018, 29-30)

Üheks oluliseks takistuseks finantstehnoloogia arendamisel näeb FSDC regulatiivse toe nappust. FSDC leiab, et reguleerivad asutused peavad ära tundma võimalikud riskid ja neid jälgima ning vajadusel kehtestama rangemad regulatsioonid, et võimalikke riske maandada (FSDC 2017, 9). FSDC rõhutab, et finantsregulatsioonid vajavad reformi (*Ibid*, 22). Euroopa Komisjon on rõhutanud, et Euroopa Liidu finantsturg ei saavuta oma täielikku potentsiaali ilma vastavate standardite väljatöötamiseta (European Commission 2018, 7). Autor leiab, et selgemad ja asjakohasemad regulatsioonid toetaksid e-residentsuse programmi arengut ja laienemist ning e-residentsuse programmi surumine seni kehtivatesse regulatiivsetesse raamidesse tõkestab selle arengut.

Kuna riiklikul tasandil on rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise nõuete täitmine olulisel kohal, siis on nendele nõuetele vastamine ka finantsasutuste jaoks prioriteet. Nõuete täitamata jätmine toob kaasa kõrgeid trahve ning sanktsioone ning samas nõuab nõuete täitmine suuri kulutusi. Kliendi identiteedi tuvastamine ja „tunne oma klienti“ põhimõtte järgimine on finantssektorile suur koormus ja seetõttu finantstehnoloogia arengu peamiseks takistuseks (FSDC 2017, 30). Suurenenud kulutuste ja riskitundlikkuse tõttu nii trahvide kui ka mainekahju näol, on paljud finantsasutused vähendanud kliendisuhteid eesmärgiga alandada riske. (FSDC 2018, 5)

Samas on Euroopa Komisjon toonud välja, et finantstehnoloogia areng omakorda hõlbustaks ja automatiseeriks vastavust regulatiivsetele nõuetele ning parandaks järelevalvet. Euroopa Komisjon aga tõdeb, et finantstehnoloogia areng hõlmab endas küberriske ja andmekaitsega seotud riske. Küberriskid kujutavad endas ohtu finantssüsteemi stabiilsusele ning regulaarsed rikkumised selles valdkonnas näitavad, et küberrünnakud on kasvav probleem. Finantssektori küberturvalisuse tagamine on olulisel kohal Euroopa Liidus, et säilitada turgude usaldusväärsus. (European Commission 2018, 2-3)

Üheks lahenduseks oleks keskregistri loomine, millele volitatud kasutajatel nagu näiteks pankadel ja teistel finantsasututel oleks ligipääs ja mis hõlmaks endas usaldusväärset infot. See lahendus toetaks omakorda uute teenuste loomist, millest saaksid kasu nii kliendid kui ka teenusepakkujad. Siinjuures on oluline tagada, et sellised andmed oleksid konfidentsiaalsed ja kasutatakse asjakohastel eesmärkidel. (FSDC 2017, 30-31) Autor leiab, et see lahendus kattub Euroopa Liidu V rahapesu direktiiviga, mis näeb ette tegelike kasusaajate andmete avaldamist liikmesriigi keskregistris, mis on sidestatud Euroopa keskse platvormiga.

Autori seisukohal ollakse globaalsel tasandil liikumas digitaalse isikutuvastamise suunas, kuid teadvustatakse, et sellega kaasnevad riskid, millega tuleb tegeleda. Seetõttu leiab autor, et e-residentsuse programmi puhul tuleks lisaks eelistele kaardistada riskid ning nende maandamismeetmed. Kuna e-residentide arvukus pole nii kõrge kui programmi alguses oli planeeritud, leiab autor, et seda lihtsam on praegu luua kindel kontrollkeskkond ning asjakohased regulatsioonid. Eesti väiksus on eeliseks e-residentsuse programmi täieliku mudeli loomiseks ning teised riigid saaks Eestit digitaalse identifitseerimise arendamises eeskujuks võtta.

3. E-RESIDENTSUSE PROGRAMMIGA KAASNEVATE RISKIDE ANALÜÜS

3.1. Uurimuse meetodika

Magistritöö eesmärgiks on välja selgitada e-residentsuse programmiga kaasnevad rahapesuriskid ning kaardistada nende riskide võimalikud maandamismeetmed. Töö eesmärgi saavutamiseks viis autor läbi ekspertintervjuud. Magistritöö uuringu valimiks on rahapesu tõkestamisega tegelevad spetsialistid ning e-residentide ja nende asutatud äriühingutega potentsiaalselt kokku puutuvate finantseriala spetsialistid. Autori seisukohalt on ekspertintervjuud antud magistritöö eesmärgi saavutamiseks parim andmekogumismeetod, sest see võimaldab küsida spetsialistidelt vahetult avatud küsimusi ning täiendavaid selgitusi.

Lisaks ekspertintervjuudele kasutas autor magistritöö uurimuse läbiviimiseks alternatiivset meetodit avatud küsimustega küsimustike näol, kui vastava eriala spetsialistil ei olnud võimalik intervjuuks kohtuda.

Magistritöö uurimuse raames viidi läbi ekspertintervjuu rahapesu tõkestamise spetsialisti Andres Palumaaga, kuna vastav spetsialist tegeleb võimalike rahapesuriskide kaardistamise ja analüüsimisega. Intervjuu on välja toodud lisas 1. Lisaks viidi läbi intervjuu Audiitorkogu presidendi Märt-Martin Arenguga, Audiitorkogu kantsler Mare Kingoga ja Audiitorkogu metodoloogiaspetsialisti Angelika Ruubeliga. Audiitorkogu esindajad on valitud valimisse, kuna Audiitorkogu puutub kokku võimalike ettevõtlustegevuse riskide, sh rahapesuriskide, hindamisega. Lisaks on audiitorid vastavalt RahaPTS-ile kohustatud kohaldama oma klientide suhtes hoolsusmeetmeid (vaata alapeatükk 1.3.). Intervjuu on välja toodud lisas 2. Autor dokumenteeris mõlemal juhul vastused intervjuu käigus kirjalikult ning kooskõlastas hiljem intervjuueeritavatega.

Spetsialistidele, kellel ei olnud võimalik intervjuul osaleda, edastas autor avatud küsimused kirjalikul teel. Küsimustikule vastas ÜRO arenguprogrammi digitaliseerimise nõunik Aivo Adamson, kes on kaasatud uuringusse e-residentsuse programmiga kui digitaalse lahendusega seotud riskide ja nende maandamismeetmete analüüsimiseks. Lisaks on Adamsonil pikaajaline kogemus pangandussektoris juhtivatel positsioonidel, mistõttu omab kokkupuudet rahapesu tõkestamise regulatsioonidega. Aivo Adamsoni vastused küsimustikule on välja toodud lisan 3.

Küsimustikule vastas kirjalikul teel ka Rahapesu andmebüroo analüüsitalitluse juht Marget Lundava, kes esindas Rahapesu andmebüroo seisukohti. Rahapesu andmebüroo on kaasatud valimisse, kuna antud organisatsioon tegeleb rahapesu kahtlusega tehingute uurimise ja rahapesu tõkestamisega. Lisaks on antud magistritöös analüüsitud Rahapesu andmebüroo aastaraamatuid (vaata alapeatükk 1.4.) ning võimalike e-residentsuse programmiga kaasnevate rahapesuriskide kaardistamisel on tuginetud Rahapesu andmebüroo aastaraamatutele. Küsimustiku vastused on välja toodud lisan 4.

Intervjuude ja küsimustike eesmärgiks oli kaardistada e-residentsuse programmiga kaasnevaid riske, nende maandamismeetmeid ning uurida seisukohti autori poolt välja toodud võimalike riskikohtade kohta. Intervjuud toimusid ning küsimustike vastused laekusid veebruaris ja märtsis 2019. aastal. Töö autor on saanud kõikidelt uurimuses osalenud spetsialistidelt kirjaliku nõusoleku avalikustada nende nimed ja seisukohad antud magistritöös.

Magistritöö uurimuse raames soovis autor intervjuuerida Ettevõtluse Arendamise Sihtasutuse esindajat, kuna antud organisatsioon tegeleb e-residentsuse programmi arendamisega ning autor soovis saada nendepoolset sisendit võimalike rahapesuriskide ja vastavate riskide maandamismeetmete kohta. Lisaks püüdis autor saada kontakti ka Rahandusministeeriumi esindajaga, et uurida e-residentsuse programmi regulatiivset tausta ning võimalikke arengukohti. Magistritöö esitamise tähtjaks ei ole autor saanud tagasisidet Ettevõtluse Arendamise Sihtasutuselt ega Rahandusministeeriumilt.

3.2. E-residentsuse programmiga kaasnevad rahapesuriskid

E-residentsuse programmiga luuakse ühest küljest ettevõtjale mugav vahend enda identifitseerimiseks ning võimalus kasutamaks e-riigi teenuseid. Teisest küljest toob e-

residentsuse programm endaga kaasa ka riske, kuna see eeldab põhjalike ja asjakohaste kontrollide olemasolu vastavate isikute ärisuhte eesmärgi ja tegelike kasusaajate tuvastamiseks. E-residentsuse programmiga kaasnevaid riske ja nende reguleerimise vajadust on rõhutanud nii Rahapesu andmebüroo aastaraamatutes kui ka Finantsinspektsiooni juhendites. Lisaks rõhutab riskide kaardistamise olulisust IV rahapesu tõkestamise direktiiv (EL 2015/849) ning V rahapesu tõkestamise direktiiv näeb ette tugevdatud hooldusmeetmete kohaldamist suure riskiga kolmandate riikide suhtes (EL 2018/843). Siiski ei ole konkreetseid juhiseid või regulatsioone seni loodud, mis tooks välja võimalikud riskid ja sätestaks vajalikud hooldusmeetmed e-residentide teenindamiseks. Regulaatiivse raamistiku puudulikkus ja riskide kaardistamata jätmine võib autori seisukohalt tõkestada kontrolli omamist e-residentsuse programmi üle ning soodustada rahapesu.

Magistritöö alapeatükis 1.4. on välja toodud, et Rahapesu andmebüroo aastaraamatutes on rahapesuriskina rõhutatud äriühingu asutamist Eestiga seost omamata ning mitteresidentide poolt registreeritud äriühingute tehtavaid tehinguid (Rahapesu andmebüroo 2015-2018). 2014. aasta aastaraamatus viidati e-residentsuse programmile kui võimalikule riskifaktorile, kuna see soodustab mitteresidentide poolt äriühingute asutamist Eestis (Rahapesu andmebüroo 2015). Rahapesu andmebüroo on välja toonud, et peamiselt on transiitkannete iseloomuga tehingud seotud Venemaa, Ukraina, Aserbaidžani, Moldova, Läti ja Poola residentidega ning nende ettevõtetel ei ole üldiselt seost Eesti majanduskeskkonnaga, sh puudub äritegevus Eestis (Rahapesu andmebüroo 2018).

Intervjuude ja küsimustike käigus küsis autor vastajatelt, milliseid rahapesuriske nemad näevad seoses e-residentsuse programmiga. Andres Palumaa leiab, et kuigi uute majandusagentide turuletulek on üldjoontes hea, siis kaasnevad sellega ka uued riskid, kuna e-residentidel puudub enamjaolt otsene seos Eestiga. Lisaks kaasneb e-residentsuse programmiga Eesti finantssüsteemile põhjendamatu risk, kuna siin loodud äriühingut kasutatakse ära läbi Eesti finantssüsteemi tehingute tegemiseks. Veel leiab Palumaa, et vähene info kättesaadavus suurendab põhjendamatult kliendisuhete loomise ja hoidmise kulusi. (Palumaa 2019)

Audiitorkogu näeb e-residentsuse programmis nii võimalust kui ka riski. E-residentsuse programmiga kaasnev risk seisneb peamiselt maineriskil, mis võib kaudselt mõjutada ka makromajandust. Seda näiteks intressimäärade tõusu või välisturgude kaotuse näol. Lisaks on maineriski kujundamisel oluline roll ka kliendiriskide hindamisel – kui teatud kliente ei ole lubatud aktsepteerida ärisuhte loomiseks, võib Eesti saada tuntuks kui madala riskitaluvusega riik. Kui e-

resident loob Eestis äriühingu, ei ole panga ülesanne kontrollida seda äritegevust, vaid see ülesanne võiks olla audiitoril. Võimalikuks riskiks on Audiitorkogu hinnangul ka nõrk seadusandlus, kuna praegustes seadustes ei ole välja toodud e-residentidega kaasnevaid riske. (Audiitorkogu 2019)

Seega seisnevad e-residentsuse programmi riskid peamiselt asjaolus, et e-residentidel puudub otsene seos Eestiga, piiratud usaldusväärse informatsiooni kättesaadavuses ja võimalikus maineriskis. Autor hindab võimaliku riskina ka Eesti finantssektori kasutamist kuritegelikul teel saadud varadega tehingute tegemiseks.

Autor uuris intervjuude ja küsimustike käigus, kas mitteresidentidele ja e-residentidele kohalduvate hooldusmeetmed peaksid olema erinevad või pigem sarnanema. Kuna e-residenti taust on e-residentsuse programmi tarbeks juba teatud määral kontrollitud, siis võib autori arvates tekkida arusaam just kui e-residenti näol on tegu madalama riskitasemega isikuga kui mitteresidenti puhul. Palumaa seisukohalt ei ole suures plaanis e-residenti ja mitteresidenti vahel erinevust. Pigem on Palumaa sõnul oluline roll riskitaseme hindamisel geograafilisel paiknemisel: „mida kaugemal riik asub, seda kõrgem on risk ning seda tugevamaid hooldusmeetmeid tuleks kohaldada“. Näiteks mitteresidenti, kes on pärit Eesti lähipiirkonnast, võib pidada info lihtsama kättesaadavuse tõttu madalama riskiga isikuks, kui e-residenti, kes võib pärit olla ka kõrgema riskiastmega riigist. (Palumaa 2019)

Adamson leiab, et järgitavad hooldusmeetmed e-residenti ja mitteresidenti puhul võiksid olla sarnased, kuna teiste riikide inforegistrid ei võimalda efektiivsemat kontrolli e-residentide üle, vaid on samal tasemel nii e-residentide kui ka mitteresidentide jaoks (Adamson 2019). Rahapesu andmebüroo hinnangul on krediidiandja kohustatud tundma oma klienti piisavalt, olenemata tema residentsusest (Rahapesu andmebüroo 2019). Ka Audiitorkogu seisukoht on, et vandeaudiitorite jaoks ei peaks kohaldatavad hooldusmeetmed e-residentide ja mitteresidentide puhul erinema, kuid siiski on e-residentsus Audiitorkogu kliendi riskihindamise mudelis kui üks faktor, mis viitab kõrgemal tasemel hooldusmeetmete kohaldamise vajadusele (Audiitorkogu 2019).

Vastajad leiavad, et e-residentsuse programmiga liitumise tarbeks teostatud taustuuring ei taga e-residentidele madalamat riskitaset võrreldes mitteresidentidega, kellel puudub e-residentsus. Intervjuude ja küsimustike tulemusel selgub, et riskitase sõltub pigem piirkonnast, kus e-resident või mitteresident pärit on ning usaldusväärse informatsiooni kättesaadavusest.

Magistritöö esimeses peatükis analüüsiti III, IV ja V rahapesu tõkestamise direktiive eesmärgiga kaardistada muudatusi ning analüüsida mitteresidendiga kliendisuhete loomise regulatsioone. Sellest tulenevalt uuris autor Rahapesu andmebüroolt ja rahapesu tõkestamise spetsialistilt Andres Palumaalt, kas V rahapesu tõkestamise direktiiv toob kaasa uusi piiranguid mitteresidentide ja e-residentide teenindamisel. Palumaa selgitas, et direktiiv otseselt e-residentsust ei reguleeri, kuna tegu on eestikeskse programmiga. Siiski on iga riik kohustatud oma haldusalas viima sisse direktiivist tulenevad muudatused, mis antud juhul hõlmab tegelike kasusaajate tuvastamist, vastava registri loomist ja esitatud andmete õigsuse tagamist. (Palumaa 2019)

Rahapesu andmebüroo selgitas, et Euroopa Liidu direktiivides ei eristata residentide ja mitteresidentide, vaid on eristatud Euroopa Liidust pärit isikud ja kolmandatest riikidest pärit isikud. Kuna e-residentsus on Euroopa Liidus vähe levinud, ei ole e-residente direktiivis eraldi välja toodud. Rahapesu andmebüroo lisab, et residentsusest tulenevad piirangud on seotud eelkõige teatud valdkonnaga, kuna erinevatel tegevusaladel on erinevad riskid ning kohustatud isikud peavad need riskihinnangus tuvastama. (Rahapesu andmebüroo 2019)

Autor järeldeb, et V rahapesu tõkestamise direktiiv ei reguleeri otseselt e-residentsuse programmi, kuna see ei ole Euroopa Liidus laialt levinud. Kuna otseseid juhiseid Euroopa Liidu tasandil e-residentsuse programmi osas ei anta, siis näeb autor siiski vajadust kohalikul tasandil tuua seadusandluses välja võimalikud riskid ning meetmed nende maandamiseks.

Intervjuude ja küsimustike käigus küsis autor, kas rahapesu tõkestamise regulatsioonid pärsivad konkurentsi. Üha karmistuvad rahapesu tõkestamise regulatsioonid panevad kohustatud isikud olukorda, kus on kasulikum loobuda kliendisuhetest, kuna regulatsioonide täitmine on aja- ja ressursikulukas (vaata alapeatükk 2.2.). Palumaa leiab aga, et tegelikult piiravad turuosalistes ise kliendisuhete loomist, kuna ei taheta teha täiendavaid kulutusi riskide maandamise ja klientide tausta kontrollimise peale. (Palumaa 2019) Adamsoni seisukohalt aga piiravad rahapesu tõkestamise regulatsioonid kliendisuhete loomist, tehes sellega kahju Eesti majandusele (Adamson 2019). Rahapesu andmebüroo rõhutab, et rahapesu tõkestamise regulatsioonide eesmärk on tõkestada rahapesu mitte konkurentsi ning kuritegeliku tulu kasutamine majandustegevuses võib anda ebaseadusliku konkurentsieelise (Rahapesu andmebüroo 2019). Audiitorkogu hinnangul on viimastel aastatel loodud regulatsioonide hulk ebaproportsionaalne võrreldes saadava tulemusega ning formaalsete nõuete lisandumine ei vähenda otseselt riske. Rohked regulatsioonid pigem koormavad majandust ning pärsivad majanduskasvu. (Audiitorkogu 2019)

Intervjuude ja küsimustike tulemusele ei selgu ühtset hinnangut konkurentsi piiramisele rahapesu tõkestamise regulatsioonide tõttu. Küll aga järeldab autor vastuste põhjal, et rahapesu tõkestamise regulatsioonide täitmine nõuab turuosalistelt täiendavaid kulutusi. Kulutuste vältimiseks võib autori hinnangul tekkida olukord, kus finantsasutus keeldub e-residendi teenindamisest ning läbi selle pärsitakse e-residendi turule sisenemist.

Intervjuude ja küsimustike käigus uuriti, kuidas vastajad hindavad pankade otsust vähendada kliendisuheteid e-residentidega. Meedias on kajastust leidnud pankade soovimatus luua kliendisuheteid e-residentidega ning paljud e-residentide pangakontod on suletud, mis autori seisukohalt viitab asjaolule, et e-residendi näol on tegu kõrgema riskiga isikuga ning pangad ei ole huvitatud täiendavaid riske võtma. Suur ressursikulu ja hoolsusmeetmete kohaldamise keerukus on pannud finantsasutused olukorda, milles on lihtsam mitteresidendile arvelduskontot mitte avada. See omakorda on aga vastuolus e-riigi põhimõtetega, mis püüavad luua uuenduslikke tehnilisi vahendeid äritegevuse hõlbustamiseks ja selle meelitamiseks Eestisse. Palumaa selgitab, et see tuleneb riskiisust ehk sellest, millisel määral pangad on valmis riske võtma. Mitmete rahapesujuhtumite avalikuks tulek ja kõrgemad trahvid näitavad, et riskide realiseerumise võimalus on kõrge. Seetõttu on pangad muutunud konservatiivsemaks ning riske võetakse nii palju kui suudetakse neid maandada. Palumaa rõhutab, et riskid realiseeruvad peamiselt sanktsioonides ja maine kahjus. Kuigi trahvid on kõrged, siis veelgi enam mõjutab pankade tegevust aktsiahinna langus, mis kahjustab suhet investoritega. (Palumaa 2019)

Audiitorkogu hinnangul ei ole pangad huvitatud e-residentidega kliendisuhete loomisest, kuna see nõuab täiendavate kontrollmeetmete väljatöötamist (Audiitorkogu 2019). Adamsoni seisukohalt on praegused kontrollmeetmed liiga kulukad pankadele, et e-residentidega kliendisuhet luua ning kasumlikkuse säilitamiseks loobutakse sellistest kliendisuhetest. Adamson leiab, et e-residentidel peaks laskma alustada äritegevust ning alles seejärel tegelema seadusloomega. Ta lisab, et e-residentide identifitseerimise ja tegevusvaldkonna kontrollimisega tuleks küll koheselt tegeleda, kuid detailsem seadusloome tuleks välja kujundada hiljem. Vastasel juhul võtaks Eesti endalt eelise e-residentsuse programmi arendamisel. (Adamson 2019)

Vastustest järeldab autor, et peamiselt on pangad kliendisuheteid e-residentidega vähendanud, kuna e-residentide teenindamiseks vajalike hoolsusmeetmete täitmine on kulukas. Vältimaks liigseid kulutusi ning riskide võtmist, on pangad otsustanud muuta oma riskiisu.

Intervjuude käigus ning küsimustikes uuris autor, kas vastaja hinnangul on mitteresidentide ja e-residentide äritegevuse piiranguks rahapesu tõkestamise regulatsioonid või kohustatud isikute soovimatus tegeleda mitteresidentide ja e-residentidega. Palumaa leiab, et eelkõige on tegu kohustatud isikute soovimatusega tegeleda vastavate isikutega. Ta lisab et, regulatsioonid otseselt kedagi kliendina ei välista, kui kohustatud isikul on arusaam mitteresidendi või e-residendi majandustegevusest ning tuvastanud seotud tehingutes osalevad majandusagendid. (Palumaa 2019) Samas leiab Adamson, et praegune seadusandlus pärsib välisriikidele minemist või välisettevõtetele majanduslike tehingute tegemist. Seadusest tulenevalt on finantsasutused sunnitud suurendama kulutusi tugitoimingutele, et luua kontrollikeskkond. Seetõttu on finantsasutustel mõistlikum loobuda sellistest klientidest, et säilitada kasumlikkus. (Adamson 2019) Audiitorkogu hinnangul ei ole e-residentsusega seotud regulatsioonid oluliselt muutunud, kuid Danske Banki Eesti filiaaliga seotud rahapesu juhtum on tõstnud kohustatud isikute soovimatust riske võtta ning seetõttu pärssinud kliendisuhete loomist e-residentidega (Audiitorkogu 2019).

Autor järeldeb, et sarnaselt eelmisele küsimusele, on peamiseks takistuseks e-residentidega ja mitteresidentidega kliendisuhete loomisel selle kulukus. Kuigi regulatsioonid otseselt kedagi kliendina ei välista, siis kaudselt toob regulatsioonidele vastamine kohustatud isikule kaasa täiendavaid kulutusi ning regulatsioonidele vastamata jätmise täiendavaid riske, mistõttu piiratakse kliendisuheteid e-residentidega.

Intervjuude ja küsimustike käigus küsis autor, kuidas hindavad vastajad äriseadustiku muudatuse mõju rahapesu tõkestamisele. Kuni 2018. aasta lõpuni nägi Äriseadustik (ÄS §520 kehtiv kuni 31.12.2018) ette, et Eestis tegutsev äriühing peab omama pangaarvet Eesti krediitiasutuses. Alates 1. jaanuarist 2019. aastast jõustus seadusemuudatus, mille kohaselt Eestis tegutsev äriühing peab omama maksekontot Euroopa Majanduspiirkonna lepinguriigis asutatud krediitiasutuse või makseasutuses või lepinguriigis avatud filiaalis (ÄS §520 kehtiv). Rahapesu andmebüroo selgitab, et ärisuhete loomisel on kohustatud isik kohustatud kontrollima kliendi tausta, olenemata tema residentsusest. Rahapesu andmebüroo leiab, et antud muudatus toob endaga kaasa täiendavaid riske Eesti äriühingute väärkasutamiseks välisriikide residentide poolt. (Rahapesu andmebüroo 2019). Palumaa tõdeb, et kui e-resident omaks arveldusarvet Eestis tegutsevas finantsasutuses, oleks e-residendi äritegevust lihtsam jälgida ja kontrollida. Seetõttu suurendab Äriseadustiku muudatus e-residentsuse programmi võimalikku riski, kuna kontroll e-residentide üle, kes on avanud arveldusarve mõnes teises Euroopa Majanduspiirkonna riigis, on piiratud. Kuigi Eesti

järelevalve asutused sellist kontrolli ei omaks enam, ei tähenda see, et teiste riikide kontrollimeetmetes esineks puudusi. Eesti riigi poolt teostatav e-residentide taustakontroll on küll piisav e-residentsuse programmiga liitumiseks, kuid pangad vajavad täiendavat informatsiooni ka vastava isiku majandustegevuse ja varade päritolu kohta. Seetõttu on finantsasutus kohustatud tuvastama uuesti isiku ning mõistma tema äritegevuse eesmärke. Palumaa lisab, et ettevõtlusvabaduse seisukohalt ei saa ettevõtet teenindava finantsettevõtte valikut piirata. (Palumaa 2019)

Audiitorkogu hinnangul sõltub informatsiooni usaldusväärsus riigi geograafilisest asukohast, kuid Audiitorkogu tõdeb, et Euroopa Liidu liikmesriikidest pärit e-residentide näol ei näe nad oluliselt suuremat riski (Audiitorkogu 2019). Adamsoni seisukohalt võib Äriseadustiku muudatus põhjustada Eesti ettevõtete lahkumist Eestist. Samuti muutub arveldamine selliste Eesti ettevõtetega keerulisemaks, mis ei oma arveldusarvet Eestis tegutsevas finantsettevõttes. (Adamson 2019)

Autori seisukohalt kantakse tulenevalt äriseadustiku muudatusest hoolsusmeetmete kohaldamise kohustus üle teisele Euroopa Majanduspiirkonna lepinguriigis tegutsevale krediidi- või makseasutusele ning sellest tulenevalt väheneb siinne kontroll e-residentide üle. Intervjuude ja küsimustike tulemusena selgus, et kuigi Eesti järelevalve asutuste kontroll e-residenti tehingute üle väheneks, siis ei saa väita, et teistes Euroopa Majanduspiirkonna riikides teostatav järelevalve oleks nõrgem või vähem usaldusväärne.

Siseministeriumi kodulehel on välja toodud, et e-residentsuse programmiga liitumine võimaldab asutada Eestis äriühingu päeva või vähemaga ning on võimalus avada Eestis pangakonto. Intervjuude ja küsimustike käigus küsis autor, kuidas vastajad hindavad sellise teabe mõju Eesti mainele rahapesu tõkestamise seisukohalt. Nii Siseministerium, Maksu- ja Tolliamet kui ka Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus rõhutavad asjaajamise lihtsust ja kiirust ettevõtte ning selle pangakonto avamisel ja haldamisel Eestis. Samas aga on meedias palju kõneainet tekitanud pankade vastuolu e-residentidele kontode avamisel. Üheks põhjuseks on asjaolu, et hoolsusmeetmete kohaldamine ja „tunne oma klienti“ põhimõtte kohaldamine on nende klientide puhul keerulisem ja kulukam, kuna tulenevalt rahapesuvastase tegevuse direktiivist tuleb kohaldada täiendavaid hoolsusmeetmeid.

Adamson leiab, et selline informatsioon mõjub negatiivselt, kuna arveldusarvet pole võimalik nii kiiresti avada (Adamson 2019). Palumaa seisukohalt on võimalik äriühingut asutada küll päevaga, kuid finantstehingute tegemiseks on olemas veelgi kiiremaid lahendusi, nagu näiteks Transferwise ja krediidiandjad, mis annavad vastuse minutitega (Palumaa 2019). Rahapesu andmebüroo ei hinda, et äriühingu asutamine ja pangakonto avamine mitteresidendi poolt tooks kaasa suurema rahapesuohu (Rahapesu andmebüroo 2019).

Autori seisukohalt kuvatakse e-residentsuse programmi kui ligipääsu Euroopa majanduskeskkonda, kuigi ITDS-st tulenev eesmärk on eelkõige Eesti majanduse, teaduse, hariduse või kultuuri arendamine. Autori arvates on selline teave osaliselt vastuolus rahapesu tõkestamise direktiiviga, mis seab kõrgemad nõuded kolmandate riikidega seotud ärisuhete osas (vaata alapeatükk 1.2.).

Intervjuude ja küsimustike käigus küsis autor, kas vastajate hinnangul on e-residentsuse programmiga liituda soovijate osas teostatud piisavalt taustakontrolli. Statistika alusel on e-residentust taotlenud üle 55 tuhande isiku ning negatiivse vastuse on saanud vaid 1% kõikidest taotlejatest (seisuga 10.02.2019, vaata alapeatükk 2.1.). Rahapesu andmebüroo rõhutab, et kohaldatavad kontrollmeetmed peavad olema piisavad tagamaks, et e-residentsust ei saaks isikud, kelle tegevus on ebaseaduslik (Rahapesu andmebüroo 2019). Audiitorkogu tõdeb, et puudub info selle kohta, kas need 99%, kes on saanud e-residentsuse, tegelevad ausa äritegevusega või on nende hulgas ka isikuid, kes tegelevad kuritegeliku tegevusega (Audiitorkogu 2019). Palumaa seisukohalt on riiklikul tasandil tehtav kontroll usaldusväärne ja tugev. Riskiprofiili kaardistamiseks on Eestis loodud lahendused näiteks Krediidinfo ja Äriregistri näol. (Palumaa 2019)

Autori seisukohalt viitab madal tagasilükatud avalduste protsent võimalikule puudusele kontrollmeetmetes. Intervjuude ja küsimustike vastuste põhjal peetakse kontrole piisavaks. Autori seisukohalt võib see tuleneda asjaolust, et puudub täielik informatsioon selle kohta, kas e-residentsuse saanud isikute tegevus on legaalne. Seni kui ei ole tuvastatud rikkumisi e-residentide tegevuses, võib väita just kui RahaPTS-st tulenevaid hoolsusmeetmeid on piisavalt kohaldatud.

Intervjuude ja küsimustike raames uuriti, kas väljastpoolt Euroopa Majanduspiirkonda pärit e-residendid kujutavad endast suuremat rahapesuriski. Alapeatükis 2.1. toodi välja, et kümnest peamisest riigist, mille kodanikud e-residentsuse programmis osaleda soovivad, kuus ei kuulu

Euroopa Majanduspiirkonda. Tulenevalt rahapesu tõkestamise direktiivist tuleb Euroopa Majanduspiirkonnast mitte pärit isikute suhtes kohaldada täiendavaid hoolsusmeetmeid, kuna tegu on kõrgema riskitasemega isikutega ((EL) 2015/849). Adamson näeb selles aga pigem võimalust ning leiab, et väljastpoolt Euroopa Majanduspiirkonda e-residentsuse programmiga liituda soovivate isikute osas ei tuleks kohaldada täiendavaid hoolsusmeetmeid, kuid tõdeb, et Euroopas on tänu Euroopa Liidule informatsioonile ligipääs parem (Adamson 2019). Rahapesu andmebüroo jaoks on riskiks, kui e-residentsust taotleva isiku päritoluriik ei tee andmete kontrollimisel koostööd Eesti järelevalveasutusega (Rahapesu andmebüroo 2019). Palumaa hinnangul näitab kolmandatest riikidest pärit isikute soov liituda e-residentsuse programmiga usaldust Eesti riigi vastu. Täiendavate hoolsusmeetmete vajadus sõltub Palumaa sõnul asjaolust, kas e-resident soovib Eestis tegutseda kui füüsiline või juriidiline isik. Juriidilisele isikule kohaldatakse üldiselt tugevamaid hoolsusmeetmeid, kuid see sõltub ka tehingute mahust ja eesmärgist. (Palumaa 2019)

Audiitorkogu toob välja, et kuigi Euroopa Majanduspiirkonnast väljastpoolt pärit e-residentide näol võib risk olla kõrgem, on e-residentsuse programmi mõtte pakkuda nendele isikutele võimalust osaleda rahvusvahelises majandustegevuses. Lisaks ei näe Audiitorkogu vajadust kohaldada e-residentidele ja mitteresidentidele erinevaid hoolsusmeetmeid, kuna ligipääs inforegistritele ei ole Euroopa Majanduspiirkonnas oluliselt hõlpsam kui kolmandates riikides. (Audiitorkogu 2019)

Autori seisukohalt võib väljastpoolt Euroopa Majanduspiirkonda pärit isikute kõrge osakaal e-residentide seas kujutada endas kõrgemat riski. Samas saab intervjuude ja küsimustike põhjal väita, et tegu on ka olulise võimalusega. Siinkohal on oluliseks kriteeriumiks informatsiooni usaldusväärsus ja selle kättesaadavus.

Magistritöö raames läbi viidud intervjuude rahapesu tõkestamise spetsialisti Andres Palumaa ja Audiitorkoguga ning Rahapesu andmebüroo ja ÜRO Arenguprogrammi digitaliseerimise nõuniku Aivo Adamsoni vastuste põhjal võivad e-residentsuse programmiga kaasneda järgnevad riskid:

1. E-residentidel puudub üldjuhul otsene seos Eestiga, mis aitaks mõista ja kontrollida e-residentidega poolt tehtavaid tehinguid. Autori hinnangul viitavad sellised tehingud, kus osapooltel puudub seos Eesti majanduskeskkonnaga ning asutatud äriühingul puudub Eestis äritegevus, võimalikule rahapesuriskile.
2. Usaldusväärse informatsiooni puudulikkuse tõttu on hoolsusmeetmete kohaldamine kohustatud isikute jaoks raskendatud, kuna puudub ligipääs teiste riikide andmebaasidele.

Kõrgema riskitasemega on riigid, mis ei ole valmis tegema koostööd e-residentide poolt esitatud informatsiooni õigsuse kontrollimisel.

3. Seadusandluses ei ole välja toodud e-residentidega kaasnevaid võimalikke riske ning puudub regulatiivne raamistik. Vastava asjakohase seadusandluse puudumine soodustab rahapesu.
4. Täiendavad hoolsusmeetmed on ressursi- ja ajakulukad. Autori hinnangul võib kohustatud isikute erinev arusaam hoolsusmeetmete kohaldamise vajalikust ulatusest pärssida rahapesu tõkestamist. Täiendavate kulutuste tõttu võidakse olulisi hoolsusmeetmeid jätta kohaldamata, mistõttu kohustatud isikul puudub kontroll e-residendi äritegevuse ja selles kasutatavate varade päritolu üle.
5. E-residentidega kliendisuhete loomine võib kohustatud isikute jaoks tähendada põhjendamatu riski võtmist, kuna rahapesu tõkestamise nõuetele mittevastavus võib kaasa tuua kõrgeid trahve, sanktsioone ja mainekahju. See omakorda võib mõjutada makromajandust näiteks intressimäärade tõusu ja äritegevuses välisturgude kaotuse näol.

Autor on seisukohal, et kuigi kõik riskid ei pruugi realiseeruda, siis e-residentsuse programmi laialdasemaks levikuks, Eesti kui digitaalselt arenenud riigi maine hoidmiseks ning teistele riikidele eeskujuks olemiseks on tarvis tagada võimalikud meetmed riskide leevendamiseks ja maandamiseks.

3.2. Riskide võimalikud maandamismeetmed

Magistritöö eelnevast analüüsist selgus, et vajadusele kaardistada e-residentsuse programmiga kaasnevaid riske ja nende maandamismeetmeid on rõhutanud nii Rahapesu andmebüroo aastaraamatutes kui ka Finantsinspektsiooni juhendites. Lisaks on Eesti Pangaliit seadnud oma strateegilised eesmärgid aastateks 2018-2020, milles on muu hulgas rõhutatud vajadust tõhustada mitteresidentide, sh e-residentide teenindamise protsesse. Ühe lahendusena on Eesti Pangaliit välja toonud tegelike kasusaajate registri loomise ning selle usaldusväärsete andmetega varustamise. (Eesti Pangaliit 2018)

Eelnevas alapeatükis selgus, et peamised e-residentsuse programmi rahapesuriskid on seotud usaldusväärse informatsiooni piiratud kättesaadavusega ja täiendavate hoolsusmeetmete kohaldamise kulukusega, mis võib kohustatud isikute jaoks hõlmata endas suurt riski, kuna

puudused „tunne oma klienti“ põhimõtte järgimises võivad kaasa tuua olulisi trahve, sanktsioone ning mainekahju.

Intervjuude ja küsimustike käigus uuris autor, millised on vastajate seisukohalt võimalikud riskimaandamise meetmed. Rahapesu tõkestamise valdkonna spetsialisti Andres Palumaa hinnangul ei ole e-residentide tegevuse piiramine lahenduseks, kuna see oleks vastuolus Eesti demokraatialiku ühiskonna põhimõtetega. Palumaa toob ühe võimaliku lahendusena välja rõhu asetamise varade päritolu tuvastamisele. Ta selgitab, et kui seni on FATF pannud põhirõhku isikusamasuse tuvastamisele ning need põhimõtted on võetud rahapesu tõkestamise direktiivide aluseks, siis tuleks üheselt ja selgelt sätestada ka varade päritolu tuvastamise protsess (Palumaa 2019). Alapeatükis 1.1. toodi välja, et rahapesu protsess hõlmab endas mitmete rahaülekande tehingute tegemist ning integreerimist majandusse erinevate väärtuslike varade näol. Kuigi rohkete ülekannete tegemise tõttu on raha päritolu tuvastamine keeruline, tuleks autori hinnangul siiski luua tõhus juhend ja võimalused raha liikumise jälgimiseks.

Autori arvamus ühtib Palumaa seisukohaga, et isikusamasuse tuvastamine on oluline, kuid rahapesu tõkestamiseks on veelgi olulisem tuvastada varade päritolu. E-residentide varade päritolu legaalsuse tuvastamine toetaks e-residentsuse programmi arengut ning tõstaks usaldusväärset globaalsel tasandil. Varade päritolu tuvastamine aitaks avastada võimalikku kuritegelikku tegevust ning tooks seega kaasa laiemat kasu ühiskonnale. Autori arvates tooks varade päritolu tuvastamine kohustatud isikule kaasa täiendavaid kulusi, mistõttu võiks riskide maandamise jätkusuutlikkuse tagamiseks kulude katmise kohustus nihkuda rahapesukahtlusega tehingu teostajale.

Palumaa selgitas, et hetkel kehtiva seaduse alusel on Rahapesu andmebürool õigus peatada rahapesukahtlusega tehinguid 30 päevaks ning täiendavate asjaolude ilmnemisel veel 60 päevaks (RahaPTS §57). Juhul, kui selle aja jooksul ei suudeta tuvastada, et tehingus kasutatud vara on kuritegelikul teel saadud, peab Rahapesu andmebüroo vabastama tehingus kasutatavad varad. Sellest tulenevalt on seadusloome asutused rõhutanud vajadust võtta kasutusele pööratud tõendamiskohustus. Selle alusel peaks rahapesu kahtlusega tehingu teostaja ise määratud perioodil tõestama vara päritolu legaalsust. Kui tehinguteostaja tõendab tehingus kasutatavate varade päritolu õiguslikkust, vabastab Rahapesu andmebüroo tehingus kasutatud varad. Vastasel juhul kuulub selline vara konfiskeerimisele. Küll aga tõdeb Palumaa, et sellisel kujul pööratud tõendamiskohustus aitaks tuvastada rahapesu vaid juba kahtlaseks peetud tehingute näol ega laiene seega tavapärasele majandustehingutele. (Palumaa 2019) Audiitorkogu näeb samuti ühe

võimaliku lahendusena pööratud tõendamiskohustuse kohaldamist e-residentidele (Audiitorkogu 2019).

Autori seisukohalt tooks pööratud tõendamiskohustuse laiendamine tavapärastele majandustehingutele kaasa liigse koormuse ja kulukuse ning pärsiks majanduse arengut. Edasiarendusena antud ettepanekust pakub autor ühe võimaliku lahendusena välja kohustuse tõendada oma varade päritolu e-residentidel, kes asutavad Eestis äriühingu, olenemata, millises Euroopa Majanduspiirkonna liikmesriigis asuvas finantsasutuses avatakse arveldusarve. See lahendus võimaldaks vähendada kohustatud isikutel lasuvat tõendamiskohustuse koormust ning tagaks parema kontrolli e-residentide tegevuse üle. Samuti annaks see rohkem informatsiooni e-residentide äritegevuse eesmärkide kohta. Küll aga jääks informatsiooni usaldusväarsuse kontroll kohustatud isikute kanda.

Esimese peatükis analüüsis autor, kuidas on rahapesu tõkestamise direktiivid ajas muutunud (vaata alapeatükk 1.2.). Üheks oluliseks muudatuseks oli tegelike kasusaajate avalikustamise kord. Kui III rahapesu tõkestamise direktiiv nägi ette kohustust tuvastada tegelik kasusaaja, IV rahapesu tõkestamise direktiiv kohustas avalikustada tegelike kasusaajate andmed liikmesriigi keskregistris, siis V rahapesu tõkestamise direktiiv näeb ette tegelike kasusaajate andmete keskregistri loomist, mis on sidestatud Euroopa keske platvormiga (2005/60/EÜ, 2006/70/EÜ, (EL) 2015/849, (EL) 2018/843). Seoses uue direktiiviga näevad nii rahapesu tõkestamise spetsialist Andres Palumaa kui ka Audiitorkogu ühe võimaliku riskimaandamismeetmena tegelike kasusaajate registri loomist (Palumaa 2019, Audiitorkogu 2019).

Autori seisukohalt võimaldaks see kohustatud isikutel saada ligipääsu usaldusväärsele informatsioonile. Küll aga hõlmaks see register direktiivi haldusalas ehk Euroopa Liidu liikmesriikides tegutsevate äriühingute tegelike kasusaajate andmeid. E-residentsuse programmiga on liitunud ka isikuid väljastpoolt Euroopa Liitu ning nendega seotud ettevõtete kohta usaldusväärse informatsiooni hankimine oleks jätkuvalt piiratud.

Vastavalt EAS-i statistikale on 55 tuhande e-residendi seast Eestis äriühingu loonud üle 6000 e-residendi (vaata alapeatükk 2.1.). Kuna asutatud äriühingud on algstaadiumis ning majandustulemused veel suhteliselt madalad, siis ei lasu neil auditkohustust, mistõttu kontroll vastavate äriühingute tegevuse üle on piiratud. Samas näeb Audiitorkogu auditkohustuse näol üht e-residentsuse programmi riskimaandamismeetodit. Nende hinnangul ei peaks e-residendi

ettevõtlustegevuse kontrollimine olema finantsasutuse ülesanne, vaid pigem peaksid seda tegema audiitorid. Selleks aga ei saaks kohaldada tavapärasest käibe, varade mahu ja töötajate arvu kriteeriumit auditikohustuse hindamiseks, kuna alustavad ettevõtete näitajad jääksid tõenäoliselt nende piirmäärade alla. Audiitorkogu näeb võimalik lahendusena audiitorkontrolli kohaldamist e-residentide poolt Eestis loodud äriühingutele. Samas tõdeb Audiitorkogu president, et liigsed regulatsiooni e-residentsuse programmi algusfaasis pärsivad selle arengut, kuid programmi aktiivsemal laienemisel tuleb luua asjakohased kontrollid. (Audiitorkogu 2019)

Eelnevas alapeatükis toodi ühe võimaliku e-residentsuse programmiga kaasneva riskina välja asjaolu, et e-residentsust taotlevatel isikutel ei ole otsest seost Eestiga, mis on oluline aspekt hoolsusmeetmete kohaldamisel, et kohustatud isik tunneks piisavalt oma klienti ning mõistaks tema tegevuse eesmärke (vaata alapeatükk 3.2.). Adamsoni hinnangul saaks võimalikke riske maandada läbi fookuse suunamise nende riikide residentidele, millel on seos Eestiga. See tähendaks, et e-residentsuse saavad eelkõige isikud, kes on pärit riigist, mis omab ärilisi suhteid Eestiga. Lisaks näeb Adamson võimaliku lahendusena ka kontrolli äritegevuse eksisteerimise üle. (Adamson 2019) Autor näeb selles lahenduses seost Audiitorkogu poolt välja pakutud lahendusega teostada audiitorkontrolli e-residentide ettevõtete üle. Auditi käigus oleks võimalik tuvastada äritegevuse tõepärasus ja asjakohasus.

Üheks oluliseks puuduseks e-residentsuse programmi juures on vastava regulatiivse raamistiku puudumine. Sellele on viidatud ka antud töö teises peatükis, kus toodi välja, et HongKongi finantsteenuste arendamise nõukogu on hinnanud finantstehnoloogia arengu oluliseks puuduseks regulatiivse toe puudulikkust (FSDC 2017, 9). Audiitorkogu tõdeb, et praeguses seadusandluses ei ole piisavalt mõeldud võimalike riskide maandamisele, mistõttu on e-residentsuse programmi regulatiivne pool nõrk. Audiitorkogu ettepanek oleks nii rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduses kui ka äriõiguses, maksuseadustes, karistusõiguses ja kohtumenetlusi reguleerivates õigusaktides arvesse võtta võimalikke riske, mis võivad tekkida e-residenti teenindamisel. (Audiitorkogu 2019)

Magistritöö alapunktis 2.2. tõi autor välja, et FATF on välja töötamas juhendit, mis keskendub digitaalse identifitseerimise usaldusvärsuse ja sõltumatuse kaardistamisele (FATF 2018). Juhend plaanitakse välja anda 2019. aasta juunis. Autor leiab, et vastav juhend võiks toetada ka e-residentsuse programm regulatiivse raamistiku väljatöötamist.

Magistritöö raames läbi viidud intervjuude rahapesu tõkestamise spetsialisti Andres Palumaa ja Audiitorkoguga ning Rahapesu andmebüroo ja ÜRO Arenguprogrammi digitaliseerimise nõuniku Aivo Adamsoni vastuste põhjal teeb autor järgmised ettepanekud e-residentsuse programmiga kaasnevate võimalikke rahapesuriskide maandamiseks:

1. E-residentsuse programmi regulatiivse raamistiku loomine, mis aitaks üheselt mõista võimalikke riske ning tooks välja vajalike hoolsusmeetmete kohaldamise korra. Nii rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduses kui ka äriõiguses, maksuseadustes, karistusõiguses ja kohtumenetlusi reguleerivates õigusaktides tuleks arvesse võtta võimalikke riske, mis võivad tekkida e-residenti teenindamisel.
2. Tegelike kasusaajate registri loomine, mis on sidestatud Euroopa keskregistriga ning mis tagaks kohustatud isikute juurdepääsu usaldusväärsetele andmetele. Kuigi V rahapesu tõkestamise direktiiv näeb ette Euroopakeskse registri loomist, siis ei taga see lahendus Euroopa Majanduspiirkonda mitte kuuluvate residentide äriühingute tegelike kasusaajate informatsiooni kättesaadavust.
3. Hoolsusmeetmete kohaldamise kohustuse nihutamine isikusamasuse tuvastamiselt rohkem vara päritolu tuvastamisele. Kuna rahapesu olemus seisneb kuritegelikul teel teenitud varade kasutamises majandustehingutes, siis on rahapesu tõkestamiseks oluline rõhutada vajadust tuvastada tehingus kasutatavate varade päritolu.
4. Pööratud tõendamiskohustuse rakendamine, mis seisneks kohustuses tõendada oma varade päritolu e-residentidel, kes asutavad Eestis äriühingu, olenemata, millises Euroopa Majanduspiirkonna liikmesriigis asuvas finantsasutuses avatakse arveldusarve. Läbi selle väheneks kohustatud isikute koormus hoolsusmeetmete kohaldamise osas ning tagatakse parem kontroll e-residentide üle.
5. Audiitorkontrolli kohustuse kohaldamine e-residentide poolt asutatud äriühingutele, mis võimaldaks tuvastada äritegevuse tõepärasuse ja asjakohasuse. Sellise audiitorkontrolli kohaldamise kohustus peaks erinema tavapärasest varade mahu, käibe ja töötajate arvu kriteeriumist, kuna tõenäoliselt alustavad äriühingud neid kriteeriume ei ületa.

Autor on seisukohal, et kuigi liigne reguleerimine ja täiendavad kulutused hoolsusmeetmete kohaldamisele pärsivad majandustegevust ja selle arengut, siis on e-residentsuse programmi arendamiseks ja rahapesu tõkestamiseks oluline teha täiendavaid pingutusi asjakohaste riskimaandamise meetmete kasutusele võtmiseks.

KOKKUVÕTE

E-residentsus on hüve, mida Eesti riik pakub välisriigi kodanikele ning see seisneb e-residendi digitaalse isikutunnistuse väljastamises, mis võimaldab kasutada Eesti e-riigi teenuseid. Näiteks hõlmab see dokumentide digitaalset allkirjastamist ning selliste infosüsteemide kasutamist, mis nõuavad identifitseerimist ID-kaardiga. E-residentsuse programmi eesmärk on arendada Eesti majandust, haridust, teadust või kultuuri. Läbi e-residentsuse programmi kutsutakse teiste riikide kodanikke üles asutama Eestis äriühing ning tooma ettevõtlustegevust Eestisse.

Teisalt on Rahapesu andmebüroo ja Finantsinspeksioon näinud rahapesuriski just mitteresidentide poolt äriühingute asutamises Eestis ning läbi nende äriühingute tehtavates tehingutes. Lisaks on Finantsinspeksioon hinnanud, et Eestis on suurimad rahapesuriskid seotud eelkõige siinse pangandussektori ärakasutamises ülekannete tegemiseks, mille eesmärgiks on raha päritolu varjamine. Seetõttu nähakse e-residentsuse programmis võimalikku rahapesuriski, kuna see avab võimaluse kasutada teiste riikide residentidel Eesti finantssektorit tehingute tegemiseks.

Mitmete finantsettevõtetega seotud rahapesujuhtumid on tugevdanud tähelepanu täiendavate hoolsusmeetmete kohaldamise vajadusele kohustatud isikute poolt oma klientide suhtes. Kuigi e-residentsuse programm annab olulise panuse Eesti finantstehnoloogia arengusse ning tõstab Eesti tuntust globaalsel tasandil, siis on oluline rahapesuriskide maandamiseks kaardistada e-residentsuse programmiga kaasnevad võimalikud rahapesuriskid ning nende maandamise meetmed.

Magistritöö eesmärgiks oli välja selgitada e-residentsuse programmiga kaasnevad rahapesu riskid ning kaardistada nende riskide võimalikud maandamise meetmed. Eesmärgi saavutamiseks kasutas autor empiirilist andmekogumismeetodit ehk viis läbi intervjuud rahapesu tõkestamise valdkonna spetsialistidega ning teiste rahapesu tõkestamisega kokku puutuvate spetsialistidega. Lisaks koguti vastuseid avatud küsimustega küsimustike teel, kui spetsialistil ei olnud võimalik intervjuul osaleda.

Magistritöö esimeseks uurimusküsimuseks oli, kas e-residentsuse programm tõstab rahapesuriski Eestis. Autor leiab töös käsitletud materjalide ja empiirilise uurimuse põhjal, et e-residentsuse programm praegusel kujul tõstab rahapesuriski Eestis. Mitteresidentide teenindamine on Finantsinspektsiooni juhendites ja Rahapesu andmebüroo aastaraamatutes toodud välja kui võimalik rahapesu riskifaktor. Samuti on rõhutatud vajadust asjakohase regulatiivse raamistiku loomisele.

Teiseks uurimusküsimuseks oli selgitada välja, millised rahapesuriskid kaasnevad e-residentsuse programmiga. Antud magistritöö uuringu tulemusena kaardistati peamisteks riskideks järgmised asjaolud:

1. E-residentidel puudub üldjuhul otsene seos Eestiga, mis aitaks mõista ja kontrollida e-residentidega poolt tehtavaid tehinguid ning vältida Eesti finantssektori ärakasutamist rahapesuks.
2. Usaldusväärse informatsiooni puudulikkuse tõttu on hoolsusmeetmete kohaldamine kohustatud isikute jaoks raskendatud, kuna puudub ligipääs teiste riikide andmebaasidele.
3. Seadusandluses ei ole välja toodud e-residentidega kaasnevaid võimalikke riske ning puudub regulatiivne raamistik.
4. Täiendavad hoolsusmeetmed on ressursi- ja ajakulukad ning see võib põhjustada kliendisuhete loomise vältimist e-residentidega või puudusi hoolsusmeetmete kohaldamises.
5. E-residentidega kliendisuhete loomine võib kohustatud isikute jaoks tähendada põhjendamatu riski võtmist, kuna rahapesu tõkestamise nõuetele mittevastavus võib kaasa tuua kõrgeid trahve, sanktsioone ja ka mainekahju.

Magistritöö kolmandaks uurimusküsimuseks oli, milliseid meetmeid tuleks rakendada e-residentsuse programmiga kaasnevate rahapesuriskide maandamiseks. Antud magistritöö uurimuse tulemusena toodi võimalike riskimaandamismeetmetena välja järgmised lahendused:

1. E-residentsuse programmi regulatiivse raamistiku loomine, mis aitaks üheselt mõista võimalikke riske ning tooks välja vajalike hoolsusmeetmete kohaldamise korra. Nii rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduses kui ka äriõiguses, maksuseadustes, karistusõiguses ja kohtumenetlusi reguleerivates õigusaktides tuleks arvesse võtta võimalikke riske, mis võivad tekkida e-residendi teenindamisel.
2. Tegelike kasusaajate registri loomine, mis on sidestatud Euroopa keskregistriga ning mis tagaks kohustatud isikute juurdepääsu usaldusväärsetele andmetele.

3. Hoolsusmeetmete kohaldamise kohustuse nihutamine isikusamasuse tuvastamiselt rohkem vara päritolu tuvastamisele. Kuna rahapesu olemus seisneb kuritegelikul teel teenitud varade kasutamises majandustehingutes, on rahapesu tõkestamiseks oluline rõhutada vajadust tuvastada tehingus kasutatavate varade päritolu.
4. Pööratud tõendamiskohustuse rakendamine, mis seisneks kohustuses tõendada oma varade päritolu e-residentidel, kes asutavad Eestis äriühingu, olenemata, millises Euroopa Majanduspiirkonna liikmesriigis asuvas finantsasutuses avatakse arveldusarve. Läbi selle väheneks kohustatud isikute koormus hoolsusmeetmete kohaldamise osas ning tagatakse parem kontroll e-residentide üle.
5. Audiitorkontrolli kohustuse kohaldamine e-residentide poolt asutatud äriühingutele, mis võimaldaks tuvastada äritegevuse tõepärasuse ja asjakohasuse. Sellise audiitorkontrolli kohaldamise kohustus peaks erinema tavapärasest varade mahu, käibe ja töötajate arvu kriteeriumist.

Magistritöö raames välja selgitatud e-residentsuse programmi rahapesuriskid ning võimalikud maandamismeetmed põhinevad töö eesmärgi saavutamiseks läbi viidud intervjuude ja küsimustike vastustel rahapesu tõkestamise valdkonna spetsialisti Andres Palumaa, Rahapesu andmebüroo, Audiitorkogu ning ÜRO Arenguprogrammi digitaliseerimise nõuniku Aivo Adamsoniga. Riskide ja nende maandamismeetmete kaardistamise eesmärgiks on toetada e-residentsuse programmi arengut ning tõkestada rahapesu.

SUMMARY

MONEY LAUNDERING RISKS OF THE E-RESIDENCY PROGRAM AND THEIR POTENTIAL MITIGATION METHODS

Kerli Tolk

The development of financial technology is transforming the current financial environment and it brings many opportunities and risks. Estonia has taken steps towards renewing the financial environment by creating the e-Residency program in 2014, which allows residents of other countries to operate in the Estonian business environment. Such global expansion has the advantage for members of the e-Residency program and as well for Estonia. However, such innovation is not yet widely used on a global scale, as it requires reviewing the existing regulatory regime and an analyzing potential risks.

In 2019, money laundering and its prevention have a major focus in Estonia. Many money laundering scandals have highlighted the review of anti-money laundering regulations in Estonia and in the European Union. Therefore, it is very important to identify the potential money laundering risks associated with the e-Residency program and to find mitigation measures to expand the program globally.

The aim of the Master's thesis is to identify the money laundering risks associated with the e-Residency program and to find out possible mitigation measures for these risks. The following research questions have been submitted by the author for the purpose of the Master's thesis:

1. Does the e-Residency program raise money laundering risk in Estonia?
2. What money laundering risks are associated with the e-Residency program?
3. What measures should be taken to mitigate these risks?

To achieve the aim of the Master's thesis, author conducted an empirical study. The Master's thesis survey sample consists of specialists dealing with money laundering and financial professionals who are potentially connected to e-residents and their companies. From the author's point of view, expert interviews are the best data collection method for achieving the aim of this Master's thesis, as it allows asking directly open questions and explanations from specialists.

As some specialist did not have opportunity to meet for an interview, author used alternative method for conducting Master's thesis by obtaining answers via open questionnaire.

As a result of the study, the risks associated with the e-Residency program are following:

1. The lack of e-resident's economic relationship with Estonia, which would help to understand and control transactions performed by e-residents and prevent the use of the Estonian financial sector for money laundering.
2. Due to limited availability of reliable and relevant information related to e-residents application of due diligence measures is more complex.
3. The regulatory framework of the e-Residency program is insufficient.
4. Additional due diligence measures are costly and time-consuming and may lead to avoidance of customer relationship with e-residents or shortcomings in the application of due diligence measures.
5. Creating a customer relationship with e-residents may involve unreasonable risk for obligated persons, as non-compliance with anti-money laundering requirements can lead to high fines, sanctions and reputational damage.

As a result of the study, following potential mitigation methods for money laundering risks associated with e-Residency program were found:

1. Establishing a regulatory framework for the e-Residency program, which includes potential risks related to e-residents and sets out the procedures for applying the due diligence measures.
2. Establishing a register of beneficiaries linked to the European Central Register to ensure that obligated parties have access to reliable data.
3. Shifting the duty of diligence from personal identification to more identification of the origin of the assets used in transactions.
4. Implementing a reversed burden of proof, which would consist in the obligation for e-residents who establish a company in Estonia to prove the origin of their assets.

5. Applying audit obligation to companies established by e-residents in Estonia.

Money laundering risks of the e-Residency program identified in the Master's thesis and possible mitigation measures are based on the responses to the interviews and questionnaires. The purpose of mapping risks and mitigation measures is to support the development of the e-Residency program and to prevent money laundering.

KASUTATUD ALLIKAD

- Audiitorkogu president M.M. Arengu, kantsler M. Kingo, metodoloogiaspetsialist A. Ruubel. Autori intervjuu. Üleskirjutus. Tallinn. 25. märts 2019.
- Chong, A., Lopez-De-Silanes, F. (2015). Money Laundering and its Regulation. - *Economics & Politics*, Vol. 27, No.1, 78-123.
- EAS (2019). *e-residentsus*. Kättesaadav: <https://www.eas.ee/teenus/e-residentsus/>, 19. jaanuar 2019.
- EAS Dashboard (2019), Kättesaadav: <https://app.cyfe.com/dashboards/195223/5587fe4e52036102283711615553>, 10. veebruar 2019.
- Eesti Pangaliit, 2018. Eesti Pangaliidu strateegilised eesmärgid 2018-2020. Kättesaadav: <https://www.pangaliit.ee/uldteave/tegevuse-sihid>, 1. aprill 2019.
- Ene, C.-M., Uzlaui, M.-C., Cristea, D.-G. (2012). The Economic Impact of Financial Abuse, Financial Crime and Money Laundering. - *Hyperion International Journal of Econophysics & New Economy*, Vol.5, Issue 1, 147-157.
- Euroopa Parlamendi ja Nõukogu 26. oktoober 2005 direktiiv 2005/60/EÜ rahandussüsteemi rahapesu ja terrorismi rahastamise eesmärgil kasutamise vältimise kohta.
- Euroopa Parlamendi ja Nõukogu 20. mai 2015 direktiiv (EL) 2015/849, mis käsitleb finantssüsteemi rahapesu või terrorismi rahastamise eesmärgil kasutamise tõkestamist ning millega muudetakse Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrust (EL) nr 648/2012 ja tunnistatakse kehtetuks Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2005/60/EÜ ja komisjoni direktiiv 2006/70/EÜ.
- Euroopa Parlamendi ja Nõukogu 30. mai 2018 direktiiv (EL) 2018/843, millega muudetakse direktiivi (EL) 2015/849, mis käsitleb finantssüsteemi rahapesu või terrorismi rahastamise eesmärgil kasutamise tõkestamist, ning millega muudetakse direktiive 2009/138/EÜ ja 2013/36/EL.
- European Commission (2018). FinTech Action plan: For a more competitive and innovative European financial sector. - Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Central Bank, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Kättesaadav: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/180308-action-plan-fintech_en.pdf, 2. aprill 2019.
- FATF (2012). Rahapesu ning terrorismi ja massihävitusrelvade leviku rahastamise vastu võitlemise rahvusvahelised standardid – FATFi soovitused. Kättesaadav: <https://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/recommendations/pdfs/FATF-40-Rec-2012-Estonian.pdf>, 2. veebruar 2019.
- FATF, 2012-2018. International Standards on Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism & Proliferation, FATF, Paris, France. Kättesaadav: <http://www.fatf->

gafi.org/media/fatf/documents/recommendations/pdfs/FATF%20Recommendations%202012.pdf , 2. veebruar 2019.

FATF (2017). FATF FinTech and RegTech Forum, Berlin. Kättesaadav: http://www.fatf-gafi.org/publications/fatfgeneral/documents/fatf-fintech-regtech-forum-oct-2017.html?fbclid=IwAR1i0a9kXHjpdLXDuXAu6_iVzy6Mq3sEXkSAd4boH5E-Bi3IKrMer_m4QTW, 2. aprill 2019.

FATF (2018). Outcomes FATF Plenary, 17-19 October 2018. Kättesaadav: <http://www.fatf-gafi.org/publications/fatfgeneral/documents/outcomes-plenary-october-2018.html> , 2. aprill 2019.

FATF (2019). What is money laundering. Kättesaadav: <http://www.fatf-gafi.org/faq/moneylaundering/>, 2. veebruar 2019.

Finantsinspeksioon (2013). Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise meetmed krediidi- ja finantseerimisasutustes - Finantsinspeksiooni soovituslik juhend. Kättesaadav: https://www.fi.ee/failid/Soovituslik_juhend_Rahapesu_tokestamine.pdf, 3. veebruar 2019.

Finantsinspeksioon (2018 (a)). Finantsinspeksioon kehtestas uue rahapesualase juhendi Kättesaadav: <https://www.fi.ee/et/uudised/finantsinspeksioon-kehtestas-uu-rahapesualase-juhendi>, 3. veebruar 2019.

Finantsinspeksioon (2018 (b)). Krediidi- ja finantseerimisasutuste organisatsiooniline lahend ning ennetavad meetmed rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamiseks – Finantsinspeksiooni soovituslik juhend. Kättesaadav: https://www.fi.ee/sites/default/files/2018-11/FI_AML_Soovituslik_juhend.pdf , 16. märts 2019.

Finantsinspeksioon (2019). Finantsinspeksiooni töö rahapesu tõkestamisel. Kättesaadav: <https://www.fi.ee/et/finantsinspeksioon/rahapesu-tokestamine>, 19. jaanuar 2019.

FSDC (2017). The Future of FinTech in HongKong. Paper No.29. Kättesaadav: http://www.fsd.org.hk/sites/default/files/FSDC%20Paper_FinTech_E.pdf, 4. aprill 2019.

FSDC (2018). Building the Technological and Regulatory Infrastructure of a 21st Century International Finance Centre: Digital ID and KYC Utilities for Financial Inclusion, Integrity and Competitiveness. Paper No.35. Kättesaadav: http://www.fsd.org.hk/sites/default/files/KYC%20Paper_E.pdf , 4. aprill 2019.

Georgiou, G. C. (2017). Beyond the Shadow Economy. Anti-Money Laundering and Combating the Financing of Terrorism. - *World Economics*, Vol.18, No.3, 155-202.

Isikut tõendavate dokumentide seadus. RT I, 21.04.2018, 5.

Kotka, T., Vargas Alvarez del Castillo, C. I., Korjus, K. (2015). Estonian e-Residency: Redefining the Nation-State in the Digital Era. – *Cyber Studies Programme*, No.3. University of Oxford. Kättesaadav:

https://www.politics.ox.ac.uk/materials/publications/14883/workingpaperno3kotkavargas_korjus.pdf, 28. aprill 2019.

Maksu- ja Tolliamet (2017). Eesti e-residentsuse programm. Kättesaadav:
<https://www.mkm.ee/et/eesti-e-residentsuse-programm>, 19. jaanuar 2019.

Maksu- ja Tolliamet (2019). E-residentsus. Kättesaadav:
<https://www.emta.ee/et/eraklient/maksukorraldus-maksusustee/e-residentsus>, 19. jaanuar 2019.

Palumaa, A., rahapesu tõkestamise valdkonna spetsialist. Autori intervjuu. Üleskirjutus. Tallinn. 6. märts 2019.

Politsei- ja Piirivalveamet, (2017). Jõustused muutused rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduses. Kättesaadav:
<https://www2.politsei.ee/et/uudised/uudis.dot?id=800639>, 20. jaanuar 2019.

Rahapesu andmebüroo aastaraamat 2010. Kättesaadav:
<https://www2.politsei.ee/dotAsset/174740.pdf> , 1.märts 2019.

Rahapesu andmebüroo aastaraamat 2011. Kättesaadav:
<https://www2.politsei.ee/dotAsset/226987.pdf> , 1. märts 2019.

Rahapesu andmebüroo aastaraamat 2012. Kättesaadav:
<https://www2.politsei.ee/dotAsset/294301.pdf> , 1. märts 2019.

Rahapesu andmebüroo aastaraamat 2013. Kättesaadav:
<https://www2.politsei.ee/dotAsset/330091.pdf> , 1. märts 2019.

Rahapesu andmebüroo aastaraamat 2014. Kättesaadav:
<https://www2.politsei.ee/dotAsset/448124.pdf> , 1. märts 2019.

Rahapesu andmebüroo aastaraamat 2015. Kättesaadav:
<https://www2.politsei.ee/dotAsset/617384.pdf> , 1. märts 2019.

Rahapesu andmebüroo aastaraamat 2016. Kättesaadav:
<https://www2.politsei.ee/dotAsset/767941.pdf> , 1. märts 2019.

Rahapesu andmebüroo aastaraamat 2017. Kättesaadav:
<https://www2.politsei.ee/dotAsset/807009.pdf> , 1. märts 2019.

Rahapesu andmebüroo, (2018). Rahapesu andmebüroo soovitusel kohustatud isikute tegevusest tulenevate riskide juhtimiseks. Kättesaadav:
<https://www2.politsei.ee/dotAsset/807337.pdf>, 17. märts 2019.

Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seadus. RT I, 04.01.2019, 17.

Scheau, M. C., Pop Zaharie, S. (2017). Methods of Laundering Money Resulted from Cyber-crime. – *Economic Computation and Economic Cybernetics Studies and research*. Vol. 51, Issue 3/2017, 299-314.

Schneider, F., Windischbauer, U. (2010). Money Laundering: Some Facts. - *Economics of Security*, Working Paper 25.

Siseministerium (2019). Ainulaadne lahendus avab välismaalastele Eesti e-teenused.
Kättesaadav: <https://www.siseministerium.ee/et/ainulaadne-lahendus-avab-valismaalastele-eesti-e-teenused>, 20. jaanuar 2019.

Tellisaar, L. (2018). Tegelike kasusaajate registri ülesanne rahapesu tõkestamisel. (Magistritöö).
Tallinna Tehnika Ülikool Ärikorralduse instituut. Tallinn.

Äriseadustik. RT I, 17.11.2017, 22.

Äriseadustik. RT I, 20.12.2018, 2.

LISAD

Lisa 1. Intervjuu Andres Palumaaga (rahapesu tõkestamise spetsialist)

06.03.2019

1. **Küsimus:** Milliseid riske näete Eesti majandusele seoses e-residentsuse programmiga?

Vastus: Üldiselt on uute majandusagentide turuletulek hea, kuna see stimuleerib piiriülest majandustegevust. Teisest küljest avab see ukse riskidele, kuna e-residentsuse programmiga seotud isikutel puudub üldiselt kultuuriline, perekondlik või majanduslik seos Eestiga. Samas on traditsiooniline äritegevuse mudel muutunud ning ka e-resident ostab ja müüb teenuseid või kaupu isikutele, kes ei ole seotud Eestiga ning sellist majandustegevust on raske mõista ja seonduvaid riske hinnata. Kuna Eestis asutatakse vaid nõ ettevõtte keha, kuid opereeritakse läbi Eesti finantssüsteemi, siis kaasneb sellega Eesti finantssüsteemile põhjendamatu risk. Infopuudus e-residentide osas suurendab põhjendamatult kliendisuhete kulu.

2. **Küsimus:** Mida oleks Teie hinnangul vaja muuta või teha, et maandada neid riske?

Vastus: Tegevuse piiramine mingil moel oleks keeruline, kuna kaoks ära demokraatia. Võib öelda, et e-residentsuse programm on loodud valel ajal, kuna globaalselt pole sellisele tootele veel tarbijaid. Projekti võiks püüda nii kaua veel käimas hoida kui globaalsel tasandil sinnamaani jõutakse. Tulevikus ehk tekib olukord, kus kedagi ei huvita nii palju, kus firma registreeritud on ja kus tegutseb, vaid see, mis tehinguid ja kelle huvides tehakse (näiteks nagu Google – kedagi väga ei huvita, kus ta registreeritud on või andmeid hoiab).

3. **Küsimus:** Kas vastavaid meetmeid on juba kasutusele hakatud võtma?

(vaata 2. küsimuse vastust)

4. **Küsimus:** Kas Teie hinnangul peaksid järgitavad hoolsusmeetmed mitteresidentide ja e-residentide puhul olema võrdväärised? Kui jah, miks? Kui ei, siis miks?

Vastus: Mitteresident on Eesti kontekstis liiga laia tähendusega mõiste. Kui vaadelda suures plaanis kõiki mitteresidente, siis e-residenti ja mitteresidenti vahel vahet ei ole. Kui vaadata mitteresidente, kes on Eesti jaoks nõ horisondil ehk lähipiirkondadest, siis nende osas võiks risk olla isegi väiksem, kuna infot nende kohta on lihtsam saada. E-residente see-eest võib olla ka kõrgema riskitasemega riikidest. Üldiselt kehtib geograafiline reegel

– mida kaugemal riik asub, seda kõrgem risk ning seda tugevamaid hoolsusmeetmeid peaks kohaldama.

5. **Küsimus:** Kas V rahapesu tõkestamise direktiivi tulemusel on oodata uusi piiranguid mitteresidentidele või/ja e-residentidele?

Vastus: V rahapesu tõkestamise direktiiv ei reguleeri otseselt seda teemat, kuna see e-residentsuse teema on pigem eestikeskne. Iga riik peaks oma haldusalas direktiivist tulenevad muudatused sisse viima, st tuleb tuvastada tegelikud kasusaajad, luua nende registreerimiseks register, tagada esitatud andmete õigsus.

6. **Küsimus:** Milliseid täiendusi Te V rahapesu tõkestamise direktiivi osas veel teeks?

Vastus: FATF on standardeid loov keha, mis üldiselt liigub direktiivist eespool. Hoolsusmeetmete osas on FATF seni pannud põhirõhku isiku tuvastamisele. Samas peaks hoolsusmeetmete rakendamise fookus nihkuma seniselt isikusamasuse tuvastamiselt rohkem vara päritolu tuvastamisele, kuna seni pole see nii üheselt ja selgelt sätestatud. Praegu nõutakse vara päritolu tuvastamist pigem vastavalt vajadusele.

Hetkel on juba olemas ka VI direktiiv, mis käsitleb karistusõiguste printsiipe. Muude põhimõtete osas tuleks muuta tõendamiskohustust. RAB [Rahapesu Andmebüroo] saab praegu peatada tehingu 60 päevaks ning olenevalt uurimise käigus tuvastatud asjaoludest veel 30 päevaks. Kui selle ajaga ei suudeta tuvastada, et tegu on kuritegelikul teel saadud varaga, siis tuleb raha tagastada. Nüüd plaanitakse kasutusele võtta pööratud tõendamiskohustus – see on ühtlasi üks osa vara päritolu tuvastamisest. See tähendab, et tehingu teinud isik peab ise tõendama tehingus kasutatud vara legaalsel päritolu. (See printsiip rakendub eelnevalt rahapesu kahtlusega tehingute osas, mitte tavapäraste majandustehingute suhtes, kus sellist kahtlust ei teki). Kui seda tehakse, siis raha tagastatakse. Vastasel juhul mitte.

7. **Küsimus:** Kas Teie hinnangul on Eestis rahapesu tõkestamise regulatsioonidega piiratud mitteresidentide/e-residentidega kliendisuhete loomist, mistõttu pärsitakse võimalikku konkurentsi?

Vastus: Turuosalised arvavad, et regulatsioonid piiravad ärisuhete loomist, aga tegelikkuses piiravad turuosalised ise. Näiteks Eestis tegutsevatel Skandinaavia pankade (Swedbank, SEB Pank, Handelsbanken jt) emattevõtted on seadnud teatavad piirangud kliendigruppide osas, keda soovitakse või ei soovita teenindada, mis takistavad kliendisuhete loomist kõrge riskiga klientidega, sh e-residentidega. Kuigi kasumi teenimine on endiselt krediidasutuste peamine eesmärk, siis teatud osast sellest ollakse nõus loobuma ning ei taheta teha täiendavaid kulutusi klientide taustakontrolli ja riskimaandamismeetmete peale [ehk see peaks selgitama, mis Skandinaavia pangad on konservatiivsemaks muutunud].

8. **Küsimus:** Meedias on kajastust leidnud asjaolu, et pangad ei ole huvitatud e-residentidega kliendisuhete loomisest ning paljud e-residentide kontod on suletud. Kas Teie seisukohalt on pangad käitunud õigesti vastavas olukorras ning miks pangad ei ole huvitatud kliendisuhete loomisest e-residentidega?

Vastus: See tuleneb peamiselt riskiisust- see on universaalne tööriist, mis võimaldab pangal määrata tegevusvaldkond ja riskide määr, kus soovitakse tööd teha. Varasemalt see ei olnud nii selgelt sõnastatud. Kuna aga riskide realiseerumise võimalus on väga suur (rahapesu juhtumite ilmsiks tulek [vt viinase aasta kaasuste arvu] ja suurenenud trahvide tõttu [vt vastav rahvusvaheline statistika]), siis otsustati väljendada oma konservatiivseks muutunud poliitikat läbi riskiisu ehk määratakse kui suurt riski ollakse valmis võtma [seda saab ka selgitada vastupidiselt ehk riske võetakse nii palju, kui suudetakse neid maandada]. Suuri pankasid trahvid üldiselt ei mõjuta [trahvisummad jäävad tunduvalt alla teenitud kasumile], rohkem mõjutab asjaolu, et aktsia hind võib langeda, mis on suhetes investoritega palju kriitilisema tähendusega. Riskid realiseeruvad kahes kohas: sanktsioonides ja maine kahjus (turuhinna langemine).

Kui lõpetatakse kliendisuhe, siis pank saab lihtsalt väljendada, et nad (peakontor) mõtlesid ringi ning soovivad oma riskiisu vähendada. Keegi [järelvalve] ei saa ettekirjutada, kellega koostööd tehakse.

Samas tuuakse siinjuures välja ettevõtlusvabaduse põhimõtte ning kohustus avada konto, kui selleks on vajadus. Siiski ei saa aga äriisikule või e-residentidele konto avamist pidada

sotsiaalseks vajaduseks. Erasisiku puhul küll võib selleks olla teistsugused vajadused – näiteks on vaja pangakonto olemasolu riigilt abi saamiseks.

Pangad ei taha üldiselt kliendiks ka makseasutusi, kuna ei taheta võtta põhjendamatu riski, mis kaasneb makseasutuse kui kliendi klientide riskidega. Seetõttu avavad sellised makseasutused konto piirkondades, kus riskiisu on kõrgem (Leedu, Tšehhi).

9. **Küsimus:** Kas Teie hinnangul on mitteresidentide/e-residentide äritegevuse piiranguks rahapesu tõkestamise regulatsioon või kohustatud isikute soovimatus tegeleda mitteresidentide/e-residentidega või mõni muu põhjus?

Vastus: See on siiski kohustatud isikute soovimatus tegeleda mitteresidentidega/e-residentidega. Regulatsioon otseselt kedagi ei välista. Äritegevust ei piirata, kui on tekkinud veendumus, et saadakse aru selle isiku majandustegevusest ning sellest, kes on seotud tehingutes majandusagendid.

10. **Küsimus:** Kuidas hindate mõju rahapesu tõkestamisele äriseadustiku muudatusest, millest tulenevalt äriühingu asutamisel ei pea enam avama arveldusarvet Eesti krediidasutuses?

Vastus: Kui e-resident oleks meie süsteemis, siis oleks lihtsam tegevust vaadata, jälgida ja kontrollida. Nüüd me ise ei oma sellist kontrolli, aga samas ei saa väita ka, et teised riigid ei kontrolliks piisavalt. Järelevalve seisukohalt ei ole see hea muudatus, kuid ettevõtlusvabaduse seisukohalt ei saa seda piirata.

11. **Küsimus:** Kellel lasub kohustus kontrollida e-residendi tausta alates uue äriseadustiku kehtima hakkamisest?

Vastus: Eesti riik teeb taustakontrolli väga kõrgel tasemel – uuritakse kriminaalset tausta jms. See on piisav ja toimib e-residentsuse programmi jaoks, kuid ei ole piisav pankadele. Pangad vajavad täiendavat infot isiku majandustegevuse osas ja varade päritolu kontrolli, kuid riik leiab, et see ei ole nende ülesanne. Pank peab ise tuvastama uuesti isiku ning saama aru mida, miks, kus ja kuidas see isik tegutsema hakkab.

12. **Küsimus:** Kas ja kui siis kuidas sellise muudatuse tegemine tõstab Teie seisukohalt rahapesu riski Eestis?

Vastus: Suurendab riski, kuna kontrollivõimalused väljaspool Eestit tegutsevate isikute puhul on piiratud.

13. **Küsimus:** Kas Teie hinnangul on mitteresidentidega/e-residentide seotud kahtlaste tehingute maht aastatel 2014-2018 kasvanud ning kas e-residentsuse programm omab selles rolli?

Vastus: E-residentide osakaal Eesti finantssüsteemi klientide ja nende tehingumahtude osas on üsna väike ja see jääb nõ suurele süsteemi alla. Enamiku kahtlaseid tehinguid teevad piiriüleseid tehinguid tegevad juriidilised isikud (tuleks uurida RAB statistikat). Kui isik teeb tehingu ning tehingu subjekti ja kasutatava vara kohta andmed puuduvad, siis üldjuhul raporteeritakse. Kahtlastest või ebaharilikest tehingutest või rahapesu kahtlusega tehingutest teavitamise süsteem toimib üldiselt järgmiselt: kui teller tuvastab mingi kahtlase tehingu või toimingu tunnuse, siis ta teavitab sellest kontaktsikut, kes kontrollib tehingu ja seotud isikute tausta. Kui midagi tuvastatakse, siis edastatakse info RAB-i. Teateid on ilmselt jäänud vähemaks, kuna tehakse põhjalikumalt taustkontrolli juba pangasiseselt. RAB võrdleb infot politsei andmebaasiga ja kui kahtlusele leitakse põhjendatud kinnitust, siis edastab uurimisasutustele.

14. **Küsimus:** Siseministeeriumi kodulehel on välja toodud, et e-residentsuse programmiga liitumine võimaldab asutada Eestis äriühingu päeva või vähemaga ning on võimalus avada Eestis pangakonto. Kuidas hindate sellise teabe mõju Eesti mainele rahapesu tõkestamise seisukohalt?

Vastus: Pigem ei vaadata sellise pilguga. Teoreetiliselt on võimalik seda teha ühe päevaga. Tegelikuses on isegi kiiremaid võimalusi – näiteks Transferwise või krediidiandjadvastuse saab minutitega. Rahapesu riski tuleks hinnata ohu ja haavatuse alusel. Näiteks aktsia hinna muutus ajalehe artikli alusel – oht on üks ja mõju on hoopis suurem.

15. **Küsimus:** Ettevõtluse Arendamise Sihtasutuse andmetel on Eesti e-residentsust taotlenud üle 55 tuhande isiku ning negatiivse vastuse on saanud kõigest 1% kõikidest taotlejatest. Kas Teie seisukohalt peaks e-residentsuse programmiga liituda soovijate osas teostama tugevamat kontrolli? Milliseid täiendavaid meetmeid peaks rakendama?

Vastus: Pigem on riiklikul tasemel kontrollisiku riskiprofiili koostamine tugev (kontrollib Politsei- ja Piirivalveamet). Lahendusi otsitakse ja luuakse ülemaailmselt, mille läbi saaks koostada isiku osas usalduseväärse riskiprofiil. Näiteks Eestis loodavad lahendused, sh Krediidinfo, Taust.ee, Äriregister tegelike kasusaajate osas – need on kallid teenused, kuna keegi peab andmebaasidest infot otsima, kontrollima, koondama. Seda võib pidada omaette tooteks – ehk 56 000 isiku (e-residendi) osas on saadud kindlus, 5000 nendest (need kes on ettevõtte asutanud) on saanud ka pangandussüsteemi.

Näiteks, prooviti avada kontot Liechtensteinis: kui avaldus võetakse vastu, on tarvis kanda AAA pangas olevalt kontolt 100 000 franki uuele kontole. See tähendab, et kasutatakse ära juba tehtud taustakontrolle. Kui kliendil õnnestus avada sellises pangas konto, siis sobib ta ka mõne teise panga kliendiks ning lisaks on veendunud, et tal on piisavaid vahendeid ja on seeläbi pangale kasulik klient.

16. **Küsimus:** E-residentsuse programmiga on liitunud ka Euroopa Majanduspiirkonda mittekuuluvaid isikuid. Kas Te näete selles suuremat riski?

Vastus: Näiteks Ukrainast ja Venemaalt pärit isikute osas on nendel isikutel huvi või seos ilmselt Eestiga – keeleline, kultuuriline, samuti majanduslik. Meil on võimalik tagurpidi minna selle isiku juurde (teame [võimalik midagi tuvastada] tausta). Samuti aitab nende isikute huvi põhjendada Eesti avaliku sektori tegevuse ennustatavus – ilma põhjuseta siin kellegi varasid ära ei võeta, vangi ei panda jms. See näitab usaldust riigi vastu, kui tullakse siia. Neil on mingi tunnetuslik kogemus, miks nad julgevad tulla siia. Ja muidugi ka traditsiooniline põhjus – pääs Euroopa majandusruumi. Üldiselt võiks öelda, et see, mis on katsutav, on väikesema riskiga.

17. **Küsimus:** Kas väljastpoolt Euroopa Majanduspiirkonda liituda soovivate isikute suhtes kohaldatakse või tuleks kohaldada täiendavaid hoolsusmeetmeid?

Vastus: Jah – oluline on ka, et kas ta tuleb siia kui füüsiline või juriidiline isik. Kui tullakse sooviga siin oma säästusid investeerida, on lihtsam siia saada. Kui tahta luua ainult firma, siis on keerulisem, eraisikuna on lihtsam. Äriisikule on kõrgemad nõuded. Pangale pole vahet, kas e-resident või mitteresident. Kõik sõltub ka kontekstist – mis summades tehinguid tehakse ning kas see on põhjendatud.

18. **Küsimus:** Isikut tõendava dokumendi seaduses on välja toodud, et e-residentsuse programmi eesmärk on arendada Eesti majandust, haridust, teadust ja kultuuri. Kas Teie seisukohalt täidab e-residentsuse programm seda eesmärki?

Vastus: Ka negatiivne meedia võimendab tähelepanu – ja tähelepanu on kindlasti sellega Eestile toodud. See süsteem [e-residentsuse programm] on väga tark – see loob eeldused ja reklaamib digitaalset riigipidamist. Näiteks Jaapanis ja UK-s pole inimesed nõ arvel, puuduvad isikukoodid. Umbkaudu teatakse palju inimesi on, aga kindlat arvu või infot pole. See paneb kogu muu maailma mõtlema, et digitaliseeritud ühiskonna ja elukorraldus on hea.

E-residentsus on selles mõttes halb toode kuna seda on teistes riikides raske kasutada.

Traditsiooniline pangandusmudel võib laguneda kahel põhjusel:

- 1) Vanad hoolsusmeetmed ei tööta globaalses kontekstis;
- 2) Digitaalne lahendus tuleb peale.

Kui eraisiku pangandus väljaspool traditsioonilist pangandusmudelit jõuab suurpankadega samale tasemele, siis toimub muutus. Võib olla ka, et olemasolevad pangad kaovad ja tulevad uued asemele.

Lisa 2. Intervjuu Audiitorkogu presidendi Märt-Martin Arenguga, kantsler Mare Kingoga ja metodoloogiaspetsialisti Angelika Ruubeliga

25.03.2019

1. **Küsimus:** Milliseid riske näete Eesti majandusele seoses e-residentsuse programmiga?

Vastus (Märt-Martin): (mõtleb) Näen nii riske kui ka võimalusi - elu näitab kummad domineerima hakkavad.

Vastus (Angelika): Loodame, et kaasnevad võimalused on suuremad kui riskid.

Vastus (Märt-Martin): Risk on see, kui tullakse pahatahtlikult läbi Eesti raha pesema, aga pigem on e-residentsuse programm siiski võimalus. Peamiselt taandub e-residentsuse programmiga kaasnev risk maineriskile. Läbi maineriski võib see kaudselt mõjutada makromajandust, näiteks intressimäärade tõusu ja välisturgude kaotuse näol. Kaotust riigi eelarves me selles pigem ei näe.

Vastus (Angelika): Roll on ka riskide hindamisel. Kui tulenevalt riskiprofiilist teatud klientide aktsepteerimine muutub keerulisemaks või teatud kliente ei ole lubatud aktsepteerida, siis võib tekkida olukord, kus Eesti on tuntud kui madala riskitaluvusega riik.

Vastus (Märt-Martin): Risk oleneb ka sellest, millega e-resident tegeleb. Kui tegu on lihtsalt eraisikuga, kes ettevõtlustegevust siin ei alusta, siis ei ole risk nii kõrge. Kui aga e-resident asutab ettevõtte, siis pank ei saa enam kontrollida selle ettevõtte tegevust. Pigem peaks ettevõtlustegevus kontrollima audiitor.

Vastus (Mare): Praeguses seadusandluses ei ole piisavalt mõeldud e-residentsuse programmiga seotud riskide maandamisele ning seetõttu on seadusandluse pool nõrk. Neid riske tuleks arvesse võtta eelkõige rahapesu ja terrorismi tõkestamise seaduses, aga ka äriõiguses, maksuseadustes, karistusõiguses ja kohtumenetlusi reguleerivates õigusaktides.

Vastus (Märt-Martin): Maandamiseks teiste riikide võimalikku ebasoosivat suhtumist e-residentsusesse, on maksude mõttes Eesti riik käitunud ausalt – kui e-residendi asutatud ettevõttel püsivat tegevuskohta Eestis ei ole, siis ei saa Eesti riik ka maksutulu, see läheb ikkagi sinna riiki, kus tegelik äritegevus toimub.

2. **Küsimus:** Mida oleks Teie hinnangul vaja muuta või teha, et maandada neid riske?

Vastus (Märt-Martin): Panna audiitorid e-residentide ettevõtteid kontrollima. Kuna sellised ettevõtted on algstaadiumis ning majandustulemused madalad, siis ei saa auditikohustuse kriteeriumiks olla tavapäraselt käibe, varade mahu ja töötajate arvu suurus.

Pigem tuleks välja mõelda uudsem lahendus. Igasugused majanduskeskkonda suurendavad tegurid tähendavad rohkem tööd kõigile - ka audiitoritele. Samas kui kohe on bürokraatia vastas, siis programm ei lähe tööle. Teisest küljest aga kui programm saab hoo sisse, siis peab olema ka kontroll.

Vastus (Angelika): Võimalus oleks ka läbi pöördtöendamise kohustuse kontrollida varade päritolu.

Vastus (Märt-Martin): Näiteks rakenduks see kohustus e-residentidele, et nad peavad ise oma varade päritolu tõendama, kuid ärgem võtkem seda üle kõigile.

3. **Küsimus:** Kas vastavaid meetmeid on juba kasutusele hakatud võtma?

Vastus (Mare): Minu arvates kehtivad õigusaktid ei sisalda erinorme e-residentidele. Ei ole sellest vaatevinklist ka õigusakte analüüsinud. Näiteks äriõiguses rakenduvad tavapärased äriseadustikus sätestatud äriühingu kohustused ja võimalused ning tavapärane audiitorkontroll.

Vastus (Märt-Martin): E-residentsuse programm pole otseselt Audiitorkogu teema. Me saaksime küll teha ettepanekuid seadusandluse reguleerimiseks, kuid e-residentide ettevõtete mahud on väiksed ning selliseid ettevõtteid vähe.

Vastus (Angelika): On hakatud rohkem tegelema tegelike kasusaajate tuvastamisega ja selle registri loomisega.

4. **Küsimus:** Kas Teie hinnangul peaksid järgitavad hoolsusmeetmed mitteresidentide ja e-residentide puhul olema võrdväärsed? Kui jah, miks? Kui ei, siis miks?

Vastus (Angelika): Vandeaudiitorite koha pealt ei peaks hoolsusmeetmed otseselt erinevad olema. Hoolsusmeetmeid rakendatakse kolmel erineval tasemel: lihtsustatud kord, üldkord, tugevdatud kord. Tõenäoliselt e-residentsuse tõttu uut kategooriat ei teki - e-residentsus on üks faktor, mis viitab kõrgemal tasemel hoolsusmeetmete rakendamise suunas. See on ka Audiitorkogu poolt loodud riskihindamise näidismudelisse ühe faktorina.

5. **Küsimus:** Kas Teie hinnangul on Eestis rahapesu tõkestamise regulatsioonidega piiratud mitteresidentide/e-residentidega kliendisuhete loomist, mistõttu pärsitakse võimalikku konkurentsi?

Vastus (Märt-Martin): Pigem annaks üldsõnalise vastuse- regulatsiooni hulk on selgelt ebaproportsionaalne, mis viimase 1-2 aasta jooksul on tulnud. Me saame aru riskidest, mis rahapesuga kaasnevad, aga muude hulgas ka pelgalt formaalsete reeglite sisse seadmine ja nende hulk ise, ei aita vähendada otseselt riske. Koorem reaalmajandusele on nii suur, et see pärsib majandusekasvu. Lisaks on kohustatud isikute hulk on nii suur. Et seda koormat vähendada, peaks jätma alamatele tasemetele otsustusõigust.

Vastus (Mare): Rahapesu reguleeriva seadusandluse osas on hakatud uuendama ja täiendama mingi valdkonna seadusandlust enne kui eelmised seadusemuudatused on täielikult jõutud jõustada ja valdkonnas tegutsejad oma tegevuspraktikaid muuta.

Vastus (Märt-Martin): Kohtuotsused pole veel teatavaks tehtud, kui juba on hakatud regulatsioone tugevdama. Regulatsioonid on keeratud üles enne kui on minevik selge.

6. **Küsimus:** Meedias on kajastust leidnud asjaolu, et pangad ei ole huvitatud e-residentidega kliendisuhete loomisest ning paljud e-residentide kontod on suletud. Kas Teie seisukohalt on pangad käitunud õigesti vastavas olukorras?

Vastus (Märt-Martin): Meil ei ole piisvaalt infot- kui arvelduskontode sulgemine on seotud kahtlase tegevusega, siis on see teguviis õige. Kui tegu on olnud ausate inimeste ja ausa äriaga, siis on see teguviis vale.

Vastus (Angelika): Me ei tea, kas selle otsuse taga on olnud analüüs, aga me ei tea ka seda, et sellist analüüsi ei olnud.

7. **Küsimus:** Miks pangad ei ole huvitatud kliendisuhetest e-residentidega?

Vastus (Märt-Martin): Nende hinnangul riskid ületavad võimalusi.

Vastus (Angelika): Tekib täiendavate kontrollimeetmete vajadus. Kontrollmehhanismi välja töötamine on kulukas protsess, mis ei pruugi ennast ära tasuda.

Vastus (Mare): Palju oleneb panga spetsialiseerumisest, kas soovitakse tegeleda väikeste klientidega. Väikesed segmendid nõuavad suuremaid ressursse.

8. **Küsimus:** Kas mitteresidentide/e-residentide äritegevust piiravad pigem rahapesu tõkestamise regulatsioonid või kohustatud isikute soovimatus tegeleda mitteresidentide/e-residentidega?

Vastus (Märt-Martin): See on huvitav küsimus. (mõtleb) Kas regulatsioon või soovimatus?

Vastus (Angelika): Kolmas võimalus on ka, et nad ise ei soovi siia tulla.

Vastus (Märt-Martin): Ilmselt piiravad natuke mõlemad. Kuna regulatsioon on puudulik, siis püütakse e-residendi kontseptsiooni suruda vanadesse raamidesse. Regulatsioonid e-residentsuse osas liiga palju muutunud ei ole, kuid pärast Danske juhtumit on soovimatus riske võtta suurenenud. See [piiramise põhjus] on ajas muutuv - alguses ei olnud see teadlik otsus, et piirame e-residentide tegevust, aga regulatsiooni puudulikkus piiras selle programmi lendu ja nüüd on valvsus tõusnud.

9. **Küsimus:** Tulenevalt äriseadustiku muudatusest ei pea äriühingu asutamisel enam avama arveldusarvet Eesti krediidasutuses. Kuidas hindate selle muudatuse mõju rahapesu tõkestamisele?

Vastus (Mare): Äriseadustikus on arvelduskonto avamist siiski piiratud Euroopa Liidu liikmesriikide krediidi- ja makseasutustega.

Vastus (Märt-Martin): Mida lähemal pank on, mida tuttavam ning seda lihtsam ja parem on audiitoril tööd teha, kuna info on usaldusväärsem vs, et info tuleb mõnest kaugemast liikmesriigist faksi näol. Info kontrollimise keerukuse tõttu on risk kõrgem. Kui Eestis saadud tõendid annavad väga kõrgel tasemel kindluse, siis teistest riikidest me sel kujul tõendusmaterjale ei saa. Muus osas vahet ei ole, kui tegu on Euroopa Majanduspiirkonnaga.

Vastus (Angelika): Ilmselt on oluline siin erinevate liikmesriikide rahapesu andmebüroode koostöö, parema sisendi saamiseks peaks selle küsimuse rahapesu andmebüroole esitama.

10. **Küsimus:** Kas sellise muudatus tõstab Teie seisukohalt rahapesu riski Eestis?

Vastus (Märt-Martin): Ta ei alanda seda. Jääb samaks või võib tõsta. Audiitori vaatevinklist on oluline tõendusmaterjali usaldusväärse tase.

Vastus (Angelika): Seda saab vaadata ka läbi auditiriski mudeli, kui seda kohandada rahapesu avastamise kontekstile. Avastamise risk suureneb juhul, kui kontrollijatel on

raskem kätte saada usaldusväärset infot. Kui avastamise risk on suurem ning kui leiab aset rahapesu, suureneb risk, et toimunud väärtegu ei avastata.

11. **Küsimus:** Siseministeeriumi kodulehel on välja toodud, et e-residentsuse programmiga liitumine võimaldab asutada Eestis äriühingu päeva või vähemaga ning on võimalus avada Eestis pangakonto. Kuidas hindate sellise teabe mõju Eesti mainele rahapesu tõkestamise seisukohalt?

Vastus (Märt-Martin): Kui sellised otsused on tehtud ja nad on tehtud sellise eesmärgiga, et Eesti peaks sellest kasu saama, siis see on naeruväärne reklaam - peaks olema midagi suuremat.

Vastus (Angelika): Teisest küljest, kas on eetilise Eesti Vabariigi turunduskeskkonnas rõhutada pangakonto avamise lihtsust.

Vastus (Märt-Martin): Kui oled aus äriees ja oled põhjuseta jäänud teises riigis nõ ukse taha, siis õigustatud, aga massidele ei ole see kõige õigem sõnum.

12. **Küsimus:** Ettevõtluse Arendamise Sihtasutuse andmetel on Eesti e-residentsust taotlenud üle 55 tuhande isiku ning negatiivse vastuse on saanud kõigest 1% kõikidest taotlejatest. Kas Teie seisukohalt peaks e-residentsuse programmiga liituda soovijate osas teostama tugevamat kontrolli? Milliseid täiendavaid meetmeid peaks rakendama?

Vastus (Märt-Martin): Puudub info, kas need 99% kes on vastu võetud, on puhtad või näiteks 10% tegelevad kuritegevusega. Pelgalt selle protsendi pealt ei saa otsust teha.

13. **Küsimus:** E-residentsuse programmiga on liitunud ka Euroopa Majanduspiirkonda mittekuuluvaid isikuid. Kas Te näete selles suuremat riski?

Vastus (Märt-Martin): (mõtleb) Eks risk on võib-olla mõnevõrra tõepoolest suurem võrreldes sellega kui need isikud kuuluksid Euroopa Majanduspiirkonda. Aga see on e-residentsuse mõte, et pakkuda inimestele võimalust.

14. **Küsimus:** Kas väljastpoolt Euroopa Majanduspiirkonda liituda soovivate isikute suhtes tuleks kohaldada täiendavaid hooldusmeetmeid?

Vastus (Märt-Martin): (mõtleb) Oleneb, mille me aluseks võtame. Mis põhjusel me Euroopa Majanduspiirkonda rohkem usaldame? Kui oleks mingite registrite kättesaadavus parem kui mujal, siis jah. Aga kuna sellist pole, siis on raske öelda, et peaks midagi muutma.

15. **Küsimus:** Isikut tõendava dokumendi seaduses on välja toodud, et e-residentsuse programmi eesmärk on arendada Eesti majandust, haridust, teadust ja kultuuri. Kas Teie seisukohalt täidab e-residentsuse programm seda eesmärki?

Vastus (Märt-Martin): Ta võib seda täita.

Vastus (Mare): Mida see e-residentsuse programm annab? Praegu annab väga vähe. Poleks seda programmi, poleks ka neid kulusid, aga samas ambitsiooni peab ka olema.

Vastus (Märt-Martin): Mina olen väga rahul, et sellega [e-residentsuse programmiga] on välja tuldud, annab selle peale tulla. See on nii unikaalne asi.

16. **Küsimus:** Kas Teie seisukohalt on e-residentsuse programm tõstnud tähelepanu digitaliseeritusele ka mujal maailmas?

Vastus (Märt-Martin): Ta on toonud tähelepanu Eestile. Nii hästi sobitub meie e-riigi kuvandisse. Ja see tugevdab Eesti e-riigi kuvandit. Eks sellega kaasnevad riskid, mille tõttu võib kuvand ka kannatada.

17. **Küsimus:** Kas praegune Eesti ja ka Euroopa Liidu õiguskeskkond on Teie seisukohalt valmis sellistes digitaalseteks lahendusteks nagu e-residentsuse programm?

Vastus (Märt-Martin): Tõenäoliselt mitte, Euroopa Liidus kindlasti ei ole. See, et 55 tuhat e-residenti on tulnud ja 6 tuhat on ettevõtte alustanud, näitab, et see on võimalik. Kas ja mis võimalused/kohustused aga võivad tekkida? Spekuleerime, et on 1 miljon eestlast ning 9 miljonit e-residenti, kes maksavad rohkem makse. Milline hääleõigus võiks neil tekkida ja mis mahus saaksid nad kaasa rääkida Eesti majanduses? Üldiselt näeme selles [e-residentsus programmis] nii võimalust kui ka riski. Väikeriigil neid võimalusi väga palju ei ole. Praegu on võimalus nii hästi leitud ja tuleb teha võimalikult palju et seda võimalust hoida ja kasutada.

Lisa 3. ÜRO Arenguprogrammi digitaliseerimise nõuniku Aivo Adamsoni vastused küsimustikule

11.03.2019

1. Küsimus: Milliseid riske näete Eesti majandusele seoses e-residentsuse programmiga?

Vastus: Usun, et need on seotud virtuaalse identiteediga. Kas soov tulla meie virtuaalsesse keskkonda on majanduslik või tegemist on uue generatsiooni off-shore piirkonnaga. Samas kõik riskid on maandatavad ning nende kaal on 25/70 versus kasutegur.

2. Küsimus: Mida oleks Teie hinnangul vaja muuta või teha, et maandada neid riske?

Vastus: Saab maandada läbi fookuse. Näiteks alustuseks leida/anda e-residentsus nendele ettevõtetele/teiste riikide residentidele, kui on olemas ärilised suhted Eestiga. Majanduslik hinnang kauba/teenuste vahetamisele. Hinnang tõenäosusele, et see kaubanduslik suhe tõeliselt eksisteerib. Pangad võiks olla üheks sellise riski maandamise kohaks. Selleks aga tuleb luua/lubada neil leida vastavad kompetentsid. Täna Finantsinspeksioonil (FI) puudub reaalsustaju ja usun, et ka pankades pole seda kompetentsi tänu rahapesu üles puhutud riskide tõttu. Pigem juhib seda „hirm“.

3. Küsimus: Kas vastavaid meetmeid on juba kasutusele hakatud võtma?

Vastus: Ei ole.

4. Küsimus: Kas Teie hinnangul peaksid järgitavad hooldusmeetmed mitteresidentide ja e-residentide puhul olema võrdväärsed? Kui jah, miks? Kui ei, siis miks?

Vastus: Usun, et võiksid olla sarnased, sest pigem teiste riikide ettevõtete/isikute registrid ei võimalda elektrooniliselt/digitaalselt efektiivsemat identiteedi kontrolli kui hooldusmeetmed nt tava mitte-residentidele vs e-resident.

5. Küsimus: Kas Teie hinnangul on Eestis rahapesu tõkestamise regulatsioonidega piiratud mitteresidentide/e-residentidega kliendisuhete loomist, mistõttu pärsitakse võimalikku konkurentsi?

Vastus: Jah. Ja tehakse Eesti majandusele korvamatut kahju. Inimesed, kes teostavad rahapesu tõkestamise üle järelevalvet võiksid omada paremat ülevaadet ja kompetentsi majandustehingute üle

6. **Küsimus:** Meedias on kajastust leidnud asjaolu, et pangad ei ole huvitatud e-residentidega kliendisuhete loomisest ning paljud e-residentide kontod on suletud. Kas Teie seisukohalt on pangad käitunud õigesti vastavas olukorras?

Vastus: E-residentsuse olemus pole lõpuni välja arendatud ja seetõttu on keeruline hinnata, kas on õigesti toimitud või mitte. Ma arvan, et lihtsam oleks e-residentidel lasta alustada toimetamist ning seejärel asuda reguleerima ja mitte vastupidi. Kas riskid eksisteerivad või nad realiseeruvad on kaks erinevat asjaolu. Mina loeks eeskirjad pärast juurutamist, mitte enne. Viimane väide tähendab, et suured riskid nagu identifitseerimine, tegevusvaldkond (sotsiaalmeedia info) tuleb koheselt kontrollida, kuid detailne käsitus/seadusloome võiks olla hiljem väljatöötatud. Vastasel juhul võtame endalt eelise e-residentsuse arendamisel. Küsigem, kuidas off-shore piirkonnad algselt arenesid? Nad said eelise ja vaadake, kus need väikesed riigid täna on jõudnud?

7. **Küsimus:** Miks pangad ei ole huvitatud kliendisuhetest e-residentidega?

Vastus: Sellepärast, et kontrollimeetmed on liiga kallid versus raha teenimisele.

8. **Küsimus:** Kas mitteresidentide/e-residentide äritegevust piiravad pigem rahapesu tõkestamise regulatsioonid või kohustatud isikute soovimatus tegeleda mitteresidentide/e-residentidega?

Vastus: Kuna rahapesu tõkestamise tegevuse tõestamise kohustus on pandud ainult pankadele/finantsasutustele (kusjuures uurimisasutused/järelevalvajad ei pea midagi tõestama, isegi oma väidete õigsust), siis tänane seadusandlus pärsib selgelt ettevõtete välisurgudele minemist või välisettevõtetega majanduslike tehingute teostamist. Tänu seadustele on finantsasutused sunnitud! Suurendama tugitoimingute kulusid (kontrolli keskkond), siis mõistlik on mitteresidentidest/e-residentide teenindamisest loobuda, et säilitada kasumlikkus. Lisaks, ei lase järelevalve teenida teenustasude pealt kõrgemat tulu (nt maksete tasude näol) pidades seda üheks riskisuse hinnangu aluseks.

9. **Küsimus:** Tulenevalt äriseadustiku muudatusest ei pea äriühingu asutamisel enam avama arveldusarvet Eesti krediidiastutuses. Kuidas hindate selle muudatuse mõju rahapesu tõkestamisele?

Vastus: Eesti ettevõtted kolivad Eestist ära. Näited on juba olemas. Funderbeam jne. (otsige ise veel juurde). Igatahes, pikas perspektiivis selline „genotsiid“ lõpeb Eesti isolatsiooniga. Küsige ettevõtete käest, kui paljud 20 aastase staažiga ettevõtted on sunnitud Eestist lahkuma.

10. Küsimus: Kas sellise muudatus tõstab Teie seisukohalt rahapesu riski Eestis?

Vastus: Mõlemat pidi. Eesti ettevõtetele ei muutu ju arveldamine lihtsamaks, vaid pigem keerulisemaks. Küll aga Eestist lahkumine kasvab nii eraisikute kui ka ettevõtete puhul.

11. Küsimus: Millised riskid Teie seisukohalt äriseadustiku muudatusega kaasnevad?

Vastus: Vaata eelnevat punkti.

12. Küsimus: Siseministeriumi kodulehel on välja toodud, et e-residentsuse programmiga liitumine võimaldab asutada Eestis äriühingu päeva või vähemaga ning on võimalus avada Eestis pangakonto. Kuidas hindate sellise teabe mõju Eesti mainele rahapesu tõkestamise seisukohalt?

Vastus: Negatiivselt, sest pangakontot ju avada ei saa selle info pealt ja sellise kiirusega. Petame iseennast ning rikume rahvusvahelisi suhteid katteta lubadustega. Veelkord, e-residentsuse teenus/toode pole meil lõpuni välja arendatud.

13. Küsimus: Ettevõtlike Arendamise Sihtasutuse andmetel on Eesti e-residentsust taotlenud üle 55 tuhande isiku ning negatiivse vastuse on saanud kõigest 1% kõikidest taotlejatest. Kas Teie seisukohalt peaks e-residentsuse programmiga liituda soovijate osas teostama tugevamat kontrolli? Milliseid täiendavaid meetmeid peaks rakendama?

Vastus: Palun vaata punkti 2 ja sealset vastust.

14. Küsimus: E-residentsuse programmiga on liitunud ka Euroopa Majanduspiirkonda mittekuuluvaid isikuid. Kas Te näete selles suuremat riski?

Vastus: Ei näe, pigem võimalust.

15. Küsimus: Kas väljastpoolt Euroopa Majanduspiirkonda liituda soovivate isikute suhtes tuleks kohaldada täiendavaid hoolsusmeetmeid?

Vastus: Piisab sarnastest piirangutest, kuid aru tuleb saada, et Euroopas on infole parem ligipääs kui mujal maailmas, tänu EL-le.

16. Küsimus: Isikut tõendava dokumendi seaduses on välja toodud, et e-residentsuse programmi eesmärk on arendada Eesti majandust, haridust, teadust ja kultuuri. Kas Teie seisukohalt täidab e-residentsuse programm seda eesmärki?

Vastus: Täna ei täida.

17. Küsimus: Kas Teie seisukohalt on e-residentsuse programm tõstnud tähelapanu digitaliseeritusele ka mujal maailmas?

Vastus: Jah on. Isiklikust kogemusest ÜRO Arenguprogrammi juures töötades seda tõdesin.

18. Küsimus: Kas praegune Eesti ja ka Euroopa Liidu õiguskeskkond on Teie seisukohalt valmis sellistes digitaalseteks lahendusteks nagu e-residentsuse programm?

Vastus: Ei ole, sest riikide digitaliseerituse tase on erinev, samas on võimalik Eestil edasi minna ning olla müüdimurdja.

Lisa 4. Rahapesu andmebüroo vastused küsimustikule

27.03.2019

1. **Küsimus:** Mis on hoolsusmeetmed, mida kohustatud isikud peavad järgima mitteresidentidega/ e-residentidega kliendisuhte loomisel või kliendisuhte vältel?

Vastus: Hoolsusmeetmete kohaldamisega seotu on sätestatud Rahapesu ja terrorismi rahastamise seaduse peatükis 3 jagudes 1-4.

2. **Küsimus:** Kas Rahapesu Andmebüroo hinnangul peaksid järgitavad hoolsusmeetmed mitteresidentide ja e-residentide puhul olema samad? Kui jah, miks? Kui ei, siis miks?

Vastus: Rahapesu andmebüroo hinnangul peab krediidasutus tundma oma klienti piisavalt, olenemata sellest kas ta on resident, mitteresident või e-resident.

3. **Küsimus:** Kes on riiklikul tasemel vastutav e-residentide taustakontrolli eest?

Vastus: Rakendamise tasandil Politsei- ja Piirivalveamet

4. **Küsimus:** Kuidas kontrollitakse e-residentide tausta enne digitaalse isikutunnistuse väljastamist? Kas e-residentsuse programmile kohaldub hoolsuskohustus?

Vastus: Soovitame pöörduda selle funktsiooni korraldavate isikute poole.

5. **Küsimus:** Kas 5AMLD tulemusel on oodata uusi piiranguid mitteresidentidele või/ ja e-residentidele? Milliseid täiendusi Rahapesu andmebüroo selles osas veel teeks?

Vastus: Paljud Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiivi 2018/843 nõuded on juba Eesti üle võetud Eesti rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seadusesse. Tulenevalt üldisest Euroopa Liidu praktikast, ühtlustada liidu siseselt norme ning tagada liikumis-, asutamis- ja teisi samalaadseid vabadusi ei eristata direktiivis residente ja mitteresidente vaid Euroopa Liidust pärit isikuid ja kolmandatest riikidest pärit isikuid. E-residentsus on Euroopa Liidus liiga vähe levinud, et seda eraldi direktiivis välja toodud oleks.

Residentsuse tõttu kohaldatavad piirangud on pigem seotud riskihinnanguga, mida tuleb hoolsusmeetmete kohaldamisel järgida. Ehk erinevatel tegevusaladel on riskid erinevad ning kohustatud isikud kaardistavad need ise ning võtavad vastu otsuseid, et tagada kooskõla RahaPTS ja sellest tulenevate nõuetega. Seega sõltuvad residentsusega seotud piirangud konkreetsest valdkonnast ja konkreetsest isikust.

6. **Küsimus:** Kas Rahapesu Andembüroo hinnangul on Eestis rahapesu tõkestamise regulatsioonidega piiratud mitteresidentide/e-residentidega kliendisuhete loomist, mistõttu pärsitakse võimalikku konkurentsi?

Vastus: rahapesu tõkestamise regulatsioonid on mõeldud rahapesu tõkestamiseks, mitte konkurentsi pärssimiseks. Rahapesu toimepanemine võib anda konkurentsieelise neile, kellel on võimalik kasutada majandustegevuses ebaseaduslikku ja nõ odavat finantsvõimedust kuritegeliku tulu näol.

7. **Küsimus:** Meedias on kajastust leidnud asjaolu, et pangad ei ole huvitatud e-residentidega kliendisuhete loomisest ning paljud e-residentide kontod on suletud. Kas Rahapesu Andembüroo seisukohalt on pangad käitunud õigesti vastavas olukorras ning miks pangad ei ole huvitatud kliendisuhete loomisest e-residentidega?

Vastus: Rahapesu andembüroo ei anna hinnanguid pankade kliendipoliitika osas. Pangad on oma otsustes iseseisvad ning krediidiasutused valivad oma kliendid lähtudes oma äritegevuseks sätestatud reeglitest.

8. **Küsimus:** Kas Rahapesu Andembüroo hinnangul on mitteresidentide/e-residentide äritegevuse piiranguks rahapesu tõkestamise regulatsioon või kohustatud isikute soovimatus tegeleda mitteresidentide/e-residentidega või mõni muu põhjus?

Vastus: Sama vastus, mis eelmisele küsimusele.

9. **Küsimus:** Kuidas hindate mõju rahapesu tõkestamisele äriseadustiku muudatusest, millest tulenevalt äriühingu asutamisel ei pea enam avama arveldusarvet Eesti krediidiasutuses? Kellel lasub kohustus kontrollida e-residendi tausta alates uue äriseadustiku kehtima hakkamisest?

Vastus: Kohustus oma klienti kontrollida lasub isikul, kes sõlmib ärisuhte, olenemata residentsusest. See muudatus toob endaga kaasa täiendavaid riske Eesti äriühingute väärkasutamiseks välisriikide residentide poolt.

10. **Küsimus:** Kui suur on mitteresidentidega/e-residentidega seotud kahtlaste tehingute maht, mida Rahapesu Andembüroo on uurimisorganitele edastanud aastatel 2014-2018?

Vastus: Selline info ei ole avalik vastavalt RahaPTS § 60-le.

11. **Küsimus:** Siseministeeriumi kodulehel on välja toodud, et e-residentsuse programmiga liitumine võimaldab asutada Eestis äriühingu päeva või vähemaga ning on võimalus avada Eestis pangakonto. Kuidas hindate sellise teabe mõju Eesti mainele rahapesu tõkestamise seisukohalt?

Vastus: Info, et Eestis on võimalik avada pangakonto, ei ole vast kellelegi üllatuseks. Samuti avatakse Eestis ka täna arvelduskontosid mitteresidentidele. Kas äriühingu loomine ja pangakonto avamine iseenesest on suurem rahapesu oht, siis sellele vastus on eitav.

12. **Küsimus:** Ettevõtluse Arendamise Sihtasutuse andmetel on Eesti e-residentsust taotlenud üle 55 tuhande isiku ning negatiivse vastuse on saanud kõigest 1% kõikidest taotlejatest. Kas Rahapesu andmebüroo seisukohalt peaks e-residentsuse programmiga liituda soovijate osas teostama tugevamat kontrolli? Milliseid täiendavaid meetmeid peaks rakendama?

Vastus: Kontrollimeetmed peavad olema piisavalt põhjalikud, et välistada koheselt ebaseadusliku tegevuse eesmärgiga e-residentsust soovivad isikud.

13. **Küsimus:** E-residentsuse programmiga on liitunud ka Euroopa Majanduspiirkonda mittekuuluvaid isikuid. Kas Rahapesu Andmebüroo näeb selles suuremat riski? Kas väljastpoolt Euroopa Majanduspiirkonda liituda soovivate isikute suhtes kohaldatakse või tuleks kohaldada täiendavaid hooldusmeetmeid?

Vastus: Rahapesu andmebüroo näeb riski selles kui ei ole võimalik teha koostööd selle riigiga, millisest vajadusel esitatavat infot kontrollida. Hooldusmeetmete tugevdatud kord on ette nähtud ka RahaPTS-i 4. jaos.

14. **Küsimus:** Isikut tõendava dokumendi seaduses on välja toodud, et e-residentsuse programmi eesmärk on arendada Eesti majandust, haridust, teadust ja kultuuri. Kas Rahapesu Andmebüroo seisukohalt täidab e-residentsuse programm seda eesmärki?

Vastus: Rahapesu andmebüroo ülesannete hulka ei käi selliste hinnangute andmine.